

zise

Toldhistorisk Tidsskrift

Nr 3

1981

4 årg

Zise, også skrevet cise og sise, er på ældre dansk den folkelige betegnelse for accise.

Før o. 1660 omfatter accisen en broget buket af forbrugsafgifter og forhøjelsestold. Herefter betegner accisen officielt kun en havneafgift, mens forbrugsafgifterne benævnes konsumtion. I den folkelige bevidsthed hang betegnelsen accise imidlertid fast ved forbrugsafgifterne og anvendes synonymt med konsumtion (jf 'accisebod').

Medlemskab af Toldhistorisk Selskab tegnes ved henvendelse til Toldhistorisk Selskab, Amaliegade 44, 1256 København K.

Kontingentet er 36 kr årligt for enkeltpersoner, 500 kr for institutioner og firmaer.

Biblioteksabonnement på ZISE koster 36 kr pr årgang og tegnes sammesteds.

ZISE udsendes 3 gang årligt med ca 40 sider pr hæfte.

ZISE Toldhistorisk Tidsskrift, er medlemsblad for Toldhistorisk Selskab, stiftet den 24. oktober 1977. Bestyrelsen består af følgende medlemmer:

C A Nielsen (formand)
Arne Hægstad (næstformand)
Gunnar Jakobsen (sekretær)
Karin Christensen (kasserer)
Jan Kanstrup (redaktør)
Kaj Elkrog
P Gersmann
Aage E Hansen

Manuskripter der ønskes optaget i ZISE sendes til redaktøren, Jan Kanstrup, Søbredden 14, 4000 Roskilde.

Manuskripter bør - om muligt - være maskinskrevne, med ekstra linieafstand og en margin på ca 6 cm.

Forslag til illustrationer og billedtekster må meget gerne medsendes.

Redaktionen påtager sig intet ansvar for indsendte manuskripter, og forfatteren bedes derfor beholde en kopi. Mindre ændringer i teksten må påregnes, men væsentlige ændringer vil kun blive foretaget med forfatterens samtykke.

Forsideillustrationen viser oversergent Jes Christensen (1852-1912) på en af de 17 smukke gendarmheste.

Artiklerne i dette nummer

Ved forberedelsen af Toldhistorisk Selskabs nyudgave af Jens Jensen, Det danske Gendarmerikorps, har Selskabets sekretær, Gunnar Jakobsen, udført et stort arbejde med at fremskaffe materiale til Lars Bjørneboes efterskrift og til ny illustrationer.

I den forbindelse er der fremkommet adskillige fremstillinger, som omhandler Gendarmeriets historie i kortere og længere afsnit, fremstillinger som både er af interesse i sig selv, og som supplement til Jens Jensen.

Det har derfor været naturligt, at benytte lejligheden til at præsentere nogle uddrag af disse fremstillinger i dette nummer af ZISE.

Gendarmeriet var præget af en stærk korpsånd. Det kan der anføres mange årsager til, men en af de stærkeste var utvivlsomt Korpsets traditionelt militære organisationsform. Gennem den blev ensartethed indpræget og fastholdt, og imod den opponerede gendarmene med stigende styrke fra 1920-erne; også dette bidrog til et særligt sammenhold.

Jens Jensen var ikke ene om interessen for korpsets historie. Han havde både forgængere og efterfølgere; noget findes trykt, især i medlemsbladet Grænseværnet, andet ligger i mere eller mindre færdiggjort manuskript.

Ved læsning af de forskellige fremstillinger, viser det sig hurtigt at der ligger en veritabel korpstradition bag; i vidt omfang gengives de samme episoder og ofte nært beslægtede holdninger.

Somme tider godtgør verbale overensstemmelser at man har skrevet af efter hinanden, men herudover har der helt åbenbart eksisteret en livskraftig mundtlig historietradition i dette lille korps med de nære indbyrdes forbindelser.

Den første artikel er et sprogligt normaliseret uddrag af stabssergent Peter Andersens erindringer, der tidligere er trykt som feuilleton i Grænseværnet 1924-1925.

Vi møder her den klassiske underofficer,

som kom til Korpset efter en løbebane som professionel soldat, via tjeneste i Estrups »blå« (politi)gendarmer: Autoritetstro og selvbevidst i lige grad, og præget af en stærk ansvarsfølelse, som også gjaldt hans undergivnes ve og vel.

Det illustreres f.eks. i beretningen om arbejdet på forbedring af mandskabets lønforhold, hvor Andersen endog træder i forbindelse med en folketingsmand, - dog først efter indhentet samtykke fra korpschefen.

De unge gendarmere som indtrådte i Korpset i genforeningstiden, krævede lige vilkår med civile tjenestemænd. Der blev skrevet mange forbitrede indlæg i Grænseværnet i mellemkrigsårene, og mange gendarmere gjorde sig gældende politisk, gerne som organiserede socialdemokrater.

Jens Jensen var sin generations første mand, men i hans bog kan stridighederne kun lige netop anes. Som Grænsegendarmeriforeningens ansvarlige formand valgte han i bogen en lav profil.

Anderledes i Jacob Jensens fremstilling, som er nedskrevet efter at han i 1962 var pensioneret som inspektionsvagtimester. Her gives frit afløb for gammelt nag.

Artiklen er kun et lille udsnit af et større manuskript, som også omhandler mange andre forhold, men uviljen mod den militære organisationsform og mod Korpsets officerer er det gennemgående ledemotiv. Først med Korpsets civile organisation fra 1959 er Jacob Jensen tilfreds.

Hans samtidige, Jens Peter Jørgensen Koch, der blev pensioneret som inspektionsvagtimester i 1962, giver en mere afdæmpet beretning om konflikterne.

Kochs omfangsrige manuskript rummer mange værdifulde oplysninger og vurderinger, måske bedst om den samfundsmæssige udvikling i grænselandet. De udvalgte afsnit er dem som omhandler gendarmene i det lokale samfund.

Billedmaterialet til dette nummer er stillet til rådighed af Aage Hansen, Kruså, og Jens Bruhn, Virum. red.

Stabssergent Peter Andersens erindringer

Jeg nedstammer fra en gammel fynsk bon-deslægt, da gården, hvor jeg den 27.7.1849 er født, har været i familiens besiddelse, fra fader til søn gennem mange slægtled, henved 300 år. Jeg gik i en almindelig landsbyskole, men med en ung og dygtig lærer, også til at tampe os, hvad jeg ofte også fik min del af, til min konfirmation.

Jeg var derefter ved landvæsenet, hjemme og ude på større gårde. Allerede den gang var heste min lyst at tumle med, ja min første ridehest var rigtignok et æsel, men senere måtte plage og de unge livlige dyr holde for, så de var ikke ret gamle før jeg begyndte med dem og kom undertiden hurtigere af end beregnet.

21 år gammel gik jeg på session og glæden var stor, da der blev sagt »meget egnet til dragon!«. Sergenten der stod ved målet, trykkede godt til så jeg lige fik 64 3/4 tommer - 65 tommer var til artilleriet, —

Den 15.1.1871 meldte jeg mig ved 2. dragon regiment i Odense, på noget der hed Provstegården, en grusom gammel rottende med elendige lokaliteter, ingen varme og med utætte vinduer og døre overalt.

Jeg blev modtaget brutalt af de gamle underofficerer og Fahrner, den senere næstkommanderende i Grænsegendarmeriet.

Det sagdes at være et særdeles godt skolehold og æren derfor tilkom særlig Fahrner, der som praktisk officer forstod at bringe noget ud af dragonrekrutter.

Jeg overgik til 1. eskadron, den bedste, med en flink ritmester, så det var en god overgang.

Jeg blev om efteråret udtaget til underkorporal, 28. oktober, var på skolen fra 1.

november til 1. maj, deltog i lejrøvelserne ved Hald, fra midt i juni til sidst i juli, blev af min ritmester opfordret til at blive som underofficer, da jeg var udtaget til at hjælpe beriderne med remonteridning, men sagde nej, hvorfor jeg hjemsendtes, sammen med min årgang, den 28. september.

Da mine forældre hørte til missionen, tillod fader os ikke at komme på de grundtvigske skoler. Han underviste os selv, og han var meget dygtig, så jeg på underkorporalskolen bestod bedst, skønt flere havde været på landbrugs- og højskoler.

Den 12. august næste år indkaldtes jeg igen, blev atter af min ritmester og regimentschefen opfordret til nu at blive, sagde ja, blev korporal den 28.9.1873, gennemgik korporalskolen i Randers fra 1.11 til først i juni. Jeg bestod den som nr 3 af 35 elever, skønt 1 endte som general, 2 som oberster og flere blev officerer, desuden var 7 af eleverne fra elevskolen, med gode forkundskaber.

Hjemkommen derfra blev jeg straks indstillet til at komme på ride- og beslagskolen, som jeg så gennemgik fra 1.11.1874 til 31.10.1876, og bestod som nr. 1 af 6 elever.

Ved en misforståelse, blev jeg som sergent og berider, beordret til at gennemgå sergentskolen i Randers fra 1.11., men fuldtud hele tiden benyttet som lærer. Kun udførte jeg alle de skriftlige udarbejdelser og teorier.

Fra den tid begyndte min gerning som sergent og berider. Hidtil havde jeg næsten udelukkende fået uddannelse på skoler, men som det ses, har jeg også fået den fuldstændig.

Efter hjemkomsten til Odense blev jeg samme efterår sat ind på regimentskontoret som hjælpeskriver, hvor jeg var flere måneder hvert år, indtil jeg 1.11.1884 blev oversergent.

Jeg havde altid mine 4-5 remonter under dressur, gjorde tjeneste under de store øvelser hvert efterår, altid som fourer, kvartergørende, når regimentet var udenfor garnisonen. Jeg var desuden een gang lærer ved en rekrutskole.

Jeg var fast skriver ved den kombinerede mønstringskommission, ved alle indkaldelser og udstationeringer af foderheste, hvor jeg traf flere af de gamle slesvigere, som var landpolitiasassistenter på Fyn.

Under regimentsskriverens sygdom gjorde jeg i 1882 ½ år fuldstændig den tjeneste.

Som det heraf ses, har al min tjeneste ved regimentet altid ligget udenfor det almindelige for en underofficer; kun det år jeg tjente der som oversergent, gjorde jeg fuld tjeneste.

I efteråret 1885 oprettedes politigendarmrikorpset. Jeg søgte ikke, men den morgen adjudanten skulle gå til obersten med ansøgningerne, sagde han til mig: »Hvorfor søger De ikke?«

»Nej, der er nok foruden mig.« »Men De kan være sikker på at blive antaget som afdelingsskriver. Gå ind på kontoret til Kruse og skriv ansøgningen, at jeg om ½ time kan få den med.«

Det gjorde jeg, da det var som skriver og ikke polititjeneste. Der var et tillæg på 600 kr. årlig, og det var den gang mange penge.

Det gik som adjudanten havde sagt. Den 27. november 1885 meldte jeg mig ved korpset i Århus, hvor alt mandskab, officerer, underofficerer og menige samledes til 3. og 4. afdeling.

Den 10. december tog vi alle derfra og jeg gik med ritmester Sass til Kolding, med en stor styrke, hvor vi i mulm og mørke rykkede ind på Staldgården, modtaget med skrål og skrig, alt andet end velset.

Det var jo i de politiske, urolige tider, hvor der overalt blev råbt efter de lyseblå. Jeg blev nu aldrig forulempet.

Mit arbejde var på kontoret, i begyndelsen fra morgen til aften, indtil alt kom i ro og orden. Desuden havde jeg ridning med mandskabet, samt ritmesterens 2 og min egen hest at ride.

Når ritmesteren og fru red ud, var jeg altid med, ellers ville fru ikke ride. Det var altid i kontortiden. Jeg havde også inspektionsture ud omkring hvor der lå gen-darmer. Der var næsten altid uro og vrøvl med mandskabet, som lavede mange gale streger, blev straffet og afskediget. De ny vi fik var imidlertid ikke bedre.

Som anført havde jeg det meget godt i de 4 år jeg var der, men det var jo provisorisk. Da jeg så kunne få pladsen i Grænssegendarmeriet, kan det forstås, at jeg tog den.

Ritmester Sass gav mig den bedste og fineste anbefaling med. Den 28. september 1889 fik jeg af ritmester Sass tildelt 16 års hæderstegn.

Jeg ansattes den 1. november 1889 i Grænssegendarmeriet og virkede der indtil 27. juli 1914. 24 3/4 år.

Den 5. februar 1897 blev jeg af oberst Marcher tildelt Dannebrogstegnet og den 27. juli 1914 blev jeg af oberstløjtnant Rømeling tildelt Fortjeningsmedaljen i sølv, med ret til at bære den.

Med min nu afdøde gode og trofaste hustru samlevede jeg 47 ½ år i et godt familieforhold. Hun fulgte mig trofast under alle forhold, fra først til sidst.

Som man heraf ser, har jeg haft en sjælden løbebane og ingen personlige skuffelser haft i hele min tjenestetid. Dertil været godt stillet økonomisk, hvilket jeg meget

kan takke min kære hustru for, der var flitig, sparsommelig og dygtig på alle måder i vort hjem, som altid har været rent og hyggeligt; aldrig lod hun mig vente på maden.

Egne oplevelser ved grænsen

Den 10. december 1885 kom jeg til Kolding, som afdelingsskriver ved det militære gendarmeris 3. afdeling.

Under min færd til hest på inspektioner, lærte jeg ret hurtigt omegnen og den østlige del af grænsen at kende, og inden længe kom jeg i forbindelse med oberst Marcher. Gennem min chef, ritmester Sass, fik jeg anmodning om at ride med ritmester Fahrners yngste datter, der var på besøg hos oberstens, hvad jeg havde megen glæde af, som lærvillig elev med gode egenskaber og anlæg.

Grænsegendarmeriet havde på det tidspunkt ingen til at beride hestene, kun en ældre civil mand, der havde været underofficer ved dragonerne. Stabssergent Hoffmann, der tidligere havde besørget det, havde længe ikke kunnet for svagheit.

Jeg blev derfor gennem min chef spurgt om jeg ville og kunne ved siden af min tjeneste overtage tilridning m.m. for grænsegendarmeriet.

I den anledning skulle jeg så møde hos oberst Marcher, der ville aftale derom og betalingen. Det blev således, at jeg skulle have 25 kr. for tilridning af hver ung hest; desuden skulle jeg give underofficerer, der skulle være beredne og ikke var af rytteriet et ridekursus på ca. 3 uger, hvorfor jeg skulle have 20 kr. for hver.

På det tidspunkt var stabssergent Hoffmann, der havde været syg længe, ophørt med at gøre tjeneste og lå syg.

Hoffmann afgik ved døden i september

måned og efter begravelsen erfarede jeg, at pladsen skulle opslås i kundgørelse for hæren, og kunne søges af oversergenter eller sergenter af rytteriet, der var beridere og kendt med kontortjeneste. Jeg forespurgte oberst Marcher om sandsynlighed for mig, hvis jeg søgte.

»Hvad siger Deres chef? Jeg vil ikke være uvenner med ritmester Sass, da jeg ved, at han sætter stor pris på Dem. Få besked derom og kom imorgen ved denne tid og lad mig vide resultatet. Selvfølgelig tager jeg helst Dem, der har alle betingelserne og som jeg kender, fremfor en helt fremmed.«

Min chef havde ikke noget derimod, men ville anbefale mig på bedste måde, tilmed da min plads kun var provisorisk og kunne ophæves før eller senere.

Med den besked gik jeg så næste dag til oberst Marcher, der tilbagekaldte bekendtgørelsen om pladsen, da en kvalificeret oversergent havde meldt sig.

Jeg kunne have søgt om at blive sat udenfor nr. et år, men det var den gang noget ualmindeligt. Tilmed havde jeg sådant kendskab til oberst Marcher og det jeg gik ind til, at der ingen vanskeligheder kunne ventes.

Jeg indgav så ansøgning til Krigsministeriet om afsked, og ansøgning til Generaldirektoratet om ansættelse ved grænsegendarmeriet. I øvrigt havde jeg erfaret at der var en stærk røre blandt korpsets ældre underofficerer imod, at en så ung mand ansattes og ikke en fra korpset. Jeg var 40 år.

Oberst Niels J. Chr. Marcher (1824-1900), chef for Grænsegendarmeriet 1865-1900.

Fra Krigsministeriet fik jeg min afsked fra al krigstjeneste, og fra 1. november 1889 blev jeg ansat som 2. stabssergent i grænsegendarmeriet.

Da oversergenterne fra grænsen altid mødte på kontoret den sidste i hver måned for at hente lønninger mv., og de afgående for at aflevere, blev jeg af oberst Marcher anmodet om at møde på kontoret om formiddagen den 31. oktober.

Her blev jeg præsenteret for oversergenterne, som så alt andet end venligt til mig. Jeg var til stede ved afleveringen på depotet, fra blandt andre oversergent 5, Petersen, efter hvem Bruhn nr. 18 forfremmedes til oversergent i 3. underofficersdistrikt. Sergent Jensen overgik til bereden sergent nr. 5 i 3. underofficersdistrikt alt fra 1. november.

Den 1. november om formiddagen kl. 9 meldte jeg mig hos oberst Marcher til tjeneste. Obersten ønskede mig velkommen og håbede, at jeg måtte befinde mig vel i korpsets tjeneste:

Min kontortid var daglig fra 9-12 formiddag og 4-6 eftermiddag. Jeg skulle føre korrespondancen, mens det der angik regnskabsvæsenet, blev besørget af Iversen. Videreføre alle lister, rapporter m.m., tilsyn med al mundering og inventar, samt tillige ride hestene; endelig tage mod fourage og tilse at ordonnansen holdt depotet, heste og alt i god orden.

»Da stabssergent Iversen er en ældre mand og har regnskabet, må De snarest sætte Dem ind i alt, hvad dertil hører, så De i påkommende tilfælde også kan overtage dette.«

»De vil også senere komme til at foretage inspektionsture til grænsen, særligt nature, men foreløbig ikke, og bliver der noget De er i tvivl om, eller ikke kan finde ud af, så skal De altid komme til mig.«

Det var en så fyldig og god instruktion, som omfattede alt hvad jeg havde at gøre, tydelig som alt hvad oberst Marcher påbød eller befalede.

Samme dag mødte sergent Jensen, der skulle være bereden, for at gennemgå et ridekursus, samt alt hvad en rytter har at iagttage; det varede i 3 uger.

Senere havde jeg til lignende kursus oversergenterne Loll, Andersen, sergenterne 13 Thomsen, 9 Andersen, 8 Buch, 13 Hansen, 12 Christensen, Aller, 5 Hansen, 4 Hansen, 5 Kjær, oversergenterne Rudolph Madsen og Bahr og 7 Andersen. De 3 førstnævnte efter eget ønske fordi de fik ny heste. Alle de øvrige der i det tidsrum blev beredne, var ryttere fra militær tjenesten.

Herved fik jeg også et nærmere kendskab til dem der havde, eller senere fik ledelsen af underofficersdistrikterne. Jeg er

også sikker på og har mange beviser på, at alle de som på den måde kom under min behandling, altid har påskønnet mig, som en hensynsfuld og god lærer.

Iversen og jeg arbejdede hver dag sammen på kontoret; han havde sin tid der fra 9 formiddag - 2 eftermiddag. Han havde sine ting i fortrinlig orden, så det var ikke vanskeligt at blive bekendt med og sætte sig ind i.

Med det jeg overtog, var det ikke så godt; stabssergent Hoffmann havde længe været svag og blev syg og helt borte. Der var meget forsømt, hvad Iversen nok vidste, men vi hjalp så hinanden og fik rettet hvad der kunnes.

Med munderingsvæsen og inventar så det ikke godt ud; det havde i lange tider helt været overladt til ordonnanserne, så der var meget for mig de første år at få rettet.

Den første dag jeg var der, skulle der indklædes 4 eller 5 unge gendarmere, og det var ikke muligt at få frakker, der kunne passe; der var nok men alt for små. Jeg ville have at alt, hvad de fik, skulle passe, så der ingen vrøvl kom fra distrikterne.

Som det kendes, sker der ikke under almindelige forhold ret meget under den daglige tjeneste ved grænsen.

På den tid var toldanholdelserne meget få. Grunden var at der herhjemme var billigt klædeudsalg, så der var mindre grund til at gå på den anden side, dertil var risikoen for stor.

Tilbagevisninger blev der mindre af, efter at det militære gendarmeri kom; ved dets ophør 1894 var der næsten ingen, men det tog stærkt til derefter.

Til vigilanceleder blev der fra korpsets oprettelse udelukkende udtaget underofficerer fra Det slesvigske gendarmeri. Der var

Stabssergent i Grænsegendarmetiet fra 1865-1902, Thomas Chr. N. Iversen.

mange ældre og de kunne både dansk og tysk, hvorimod dem fra det holstenske kun kunne hvad de havde tilegnet sig under krigen.

Imidlertid gik næsten alle de ældre slesvigere herfra efter få år. Tjenesten her var ikke sådan, som i Det slesvigske politigendarmeri. En stor del fik ansættelse på Fyn som ridende landpolitiassistenter, hvor der

ansattes en sådan i hver jurisdiktion. Jeg har kendt mange, da en stor del af dem havde foderheste fra 2. dragonregiment, hvor jeg var skriver ved mønstringskommissionen.

De gik således derved ind i lignende tjeneste, som de havde i Slesvig. Nogle blev ved kontrolstederne ansatte som toldassistenter. Grænsegendarmetiet beholdt for-

trinsret til at få ansat ældre underofficerer ved kontrolstederne, men nu kun som told-officeranter.

Da jeg kom til korpset var alle oversergenter udelukkende fra det holstenske toldgendarmeri med undtagelse af Loll i 6., der var fra det slesvigske.

Men allerede ca. 1.4.1890 afgik Bothmann i 7., og kun 8 dage derefter døde han. I hans sted forfremmedes bereden sergent 6, Andersen til oversergent. Han var altså den første af dem fra grænsen her, der blev vigilanceleder.

Dengang var Sage i 1., Bornemann 2., Bruhn 3., Hejse i 4. og Voss i 5.

I det forår, når vejret var godt, red obersten, når han ikke var på inspektion hver formiddag en tur på 1-2 timer i omegnen, hvor jeg altid var med.

Det varede en del år, indtil i 1897 da hans gamle hest blev slagtet. Han prøvede nogle af de ny vi fik, men var ham for urolige. Han var da også blevet svagere.

På disse ture fik jeg et indblik i oberstens militære tjeneste, da samtalen altid skulle gå såsnart vi red skridt, ligesom jeg også måtte fortælle alt fra min tidligere tjeneste. Jeg havde nemlig kendt eller tjent under mange af rytteriets ældre officerer, som obersten kendte. Selvfølgelig blev mange andre spørgsmål også drøftet.

Oberstens sorte hoppe havde jeg hele første vinter under dressur i ridehuset; den havde ikke før været under sådan, men første gang vi red sammen, sagde obersten: »Nu kan jeg mærke igen at være på en tilreden hest, der er i lydighed, tak for det arbejde stabssergent, De har gjort!«.

Den sommer havde jeg mange natture til grænsen, lærte denne at kende, ligeledes mandskabet og tjenesten derude.

Det var meget sjældent at mandskabet ikke var at træffe på de bestemte steder;

dog var der selvfølgelig tilfælde, hvor den vedkommende så fik en advarsel, men det blev sjældent meldt, når det ikke var meget graverende eller tjenesteforsømmelse.

Avancement var meget dårlig, således at mange af de ældste korporaler næsten var ved at få 16 års hæderstegn.

Derfor fik korpset bevilget, at korporaltitlen bortfaldt; de udnævntes til sergenter, og en del forfremmedes til sergent I, altså et avancement; resten til sergent II, den 16.9.1891. Det blev en lønforbedring for de ældste der gik frem til sergent I.

Inden ret længe begyndte de ældre underofficerer at tale med mig om oprettelse af en enkekasse.

Jeg talte med Iversen derom, men han mente ikke, det lod sig gøre; der havde været talt meget desangående, men ingen turde begynde. »Jeg vil gerne hjælpe, hvis De vil forsøge«, sagde han.

Jeg talte så med obersten, der straks tilbød mig det med en enkekasse, men på ingen måde lånekasse, for den vil blive mere til skade end gavn.

På rideture drøftedes sagen, og jeg måtte fremsætte, hvorledes jeg tænkte at gribe den an. Såvel obersten som Iversen gav mig vejledning og hjælp under hele udarbejdelsen.

Første gang jeg kommanderedes til Ribe for at overtage 2. officersdistrikt var fra 27.12.91 - 8.1.92.

Jeg inspicerede 7. underofficersdistrikt d. 29.12, 6. underofficersdistrikt d. 2.1. og 5. og 4. underofficersdistrikt den 5. og 6., og overnattede i Foldingbro.

På disse ture traf jeg mange, som så mig for første gang og jeg drøftede enkekasse-spørgsmålet med oversergenter og de ældre sergenter.

Et sådant spørgsmål kan med bedre re-

Oversergent Hans H. Voss.

sultat drøftes mundtligt end skriftligt, men hver havde sin mening, og det menes altid at være den bedste.

Efter min tilbagekomst arbejdedes videre på sagen og allerede den sommer kunne Iversen og jeg samles med repræsentanterne fra grænsen for at vedtage udkastet til loven.

Her vil jeg ikke komme nærmere ind på enkepensionskassens historie, eller det gode den kan fremvise, men blot anføre hvilket arbejde jeg påtog mig i den sag på et så tidligt tidspunkt af min tjeneste i korpset for at gøre et gode for dem, der senere nyder godt deraf.

En bevislig tak derfor har jeg i den smukke og kærkomne gave som mine kam-

merater og venner forærede mig den 27.7.1914; den er jeg glad ved og stolt af.

I sommeren 1892 begyndte der at fremkomme rygter om kolera i Hamborg. Det varede ikke længe inden dette bekræftedes, og at der ville blive grænseafspærring.

For at have alt i orden når ordren kom, udarbejdede oberst Marcher lister over, hvor stor en styrke af militæret der skulle til, og hvor i hvert distrikt den skulle anbringes og indkvarteres.

Det var et meget stort arbejde, som jeg var behjælpelig med. Da Iversens søn lige var død havde han orlov; derfor var jeg ene om arbejdet.

»Kan vi i forening klare dette, eller skal der telegraferes efter Iversen?«. »Det behøves ikke hr. oberst«. Jeg så den gang hvilket klart overblik og kendskab obersten havde til det hele.

Straks ministeriet beordrede grænseafspærring, kunne der telegraferes, alt parat. Korpset skulle sætte sig i forbindelse med 2. generalkommando og kommandanten i Fredericia, om den styrke der skulle afgives.

Dengang var det ikke som nu med telefon over det hele; vi fik først telefon en måned efter. Ordren kom hen på eftermiddagen, og for at det kunne ordnes hurtigst måtte jeg samme aften rejse til Fredericia for personlig at forhandle med kommandanten, oberst Colding.

Jeg blev straks modtaget og fremlagde papirerne. Regimentet dér kunne ikke afgive så stor en styrke, hvilket straks blev berettet til 2. generalkommando, der så gav ordre til de andre regimente om afgivelse.

Jeg kom først tilbage med nattoget og afgav næste morgen melding til obersten. Der var nok at arbejde med, da der hele dagen kom telegrammer, snart fra det ene mi-

nisterium, snart fra det andet. Vi havde jo at gøre med finans-, justits-, krigs- og indenrigs-, senere også landbrugsministeriet.

Da vi fik telefonen, gik megen af min tid med de store vanskeligheder, ved at få forbindelserne, der overalt var private ledninger.

Vi havde Hejls kro, Kjær mølle, en gård i Taps, Vamdrup Station, Sønderskov mølle, Foldingbro kro og så Ribe, men der kunne gå hele og halve timer med at få forbindelsen og så ikke altid at træffe vedkommende. I 1. officerskreds red jeg derfor ofte ud eller tog med toget til Vamdrup, når det hastede.

Militæret ankom til Kolding mellem 7-8 formiddag. Jeg fik ordre til at møde hos obersten og vi kørte så sammen til banegården.

Toget kom og alt militær blev opstillet på banegårdspladsen, hvor jeg efter listerne fordelte dem til hver kreds. De afgik med det samme med toget til Vamdrup, Vejen, Holsted og Ribe. De til 1. og 2. underofficersdistrikt marcherede og fik vogne til tøjet.

Styrken bestod af en kaptajn som boede i Kolding, 3 premierløjtnanter, 1 i Taps, med distrikt fra Hejlsminde til Bastrup Mose, 1 i Sønderskov mølle, med distrikt fra Bastrup-Jelsvejen til Kalvslund å, 1 i Ribe med distrikt fra Kalvslund å til Vesterhavet.

Det var en meget bevæget og anstrengende tid for alle i korpset fra øverst til nederst, der skulle også passes godt på det militære mandskab, med mange forsømmelser og meget vrøvl, så jeg måtte ofte ud og optage forhør, når der indkom meldinger, der ikke var fyldestgørende nok.

Men jeg tør nok sige og ved, at hver især i hele korpset gjorde sin pligt til det yderste

Sergent Kristen Jürgensen Hattesen (1845-1915).

i den lange tid grænsespærringen varede.

Det var derfor kedeligt at mandskabet intet gratiale fik, hvad derimod tolderne fik, såvidt jeg erindrer, for at sidde på toldstederne og sove.

Da grænsen så pludselig blev lukket for al passage, blev der panik flere steder, idet ingen fra det øjeblik måtte komme ud eller ind uden tilladelse af ministeriet.

Den første det var galt med var møller Dahl, Kjær mølle. Trods advarsel var han gået over i møllen på den anden side. Efter megen telegrafering kom han hjem.

Idet jeg er ved møller Dahl, skal bemærkes, at han er en af dem, der har skaffet korpset og bevogtningen megen ekstra arbejde. Han havde mange rettigheder, som han påberåbte sig, men pligterne ville han altid gå udenom. Korpset fik meget skrive-

ri, og jeg mange rideture dertil for at få alt ordnet.

Efter nogen tid blev der givet en del lettelser for beboerne med at passere grænsen, og det gav forøget arbejde med kontrollen. Sålænge der var helt lukket, var alt meget lettere, for da havde alle tolderne kun at passe dem selv.

Disse forskellige lettelser var fuldstændig underlagt chefens og korpsets personales kontrol, men der kom sammenstød, særlig da toldforvalteren ved Frederikshøj, tillod sig at gøre noget han ikke var berettiget til; men oberst Marcher forstod at hævd sine rettigheder på eftertrykkelig måde.

En del af det militære mandskab skulle hjemsendes inden afspærringen ophævedes, så der blev igen meget at ordne. Dem der kom i stedet var helt ungt mandskab, som der blev megen vrøvl med.

Mandskabet kom hertil med det ny gevær »Model 89«, og der indtraf flere uheld dermed.

I det første hold indtraf et meget kedeligt tilfælde ved Hejls, hvor en mand skød en kammerat i den tro, at geværet ikke var ladet. Manden døde på stedet; han var gift og efterlod kone og børn.

Da alt var hævet og sikringsstyrken afrejst, indkom der fra forskellige lodsejere krav om erstatning for skade, der var forårsaget ved grænsespærringen.

Oberst Marcher, havde forudset dette medens alt var frisk og før der faldt ny sne og frosten kom, og havde ladet foretage et midlertidigt skøn over den formentlige skade.

Jeg var således i 1. og 2. vigilancedistrikt, en dag hvert sted og forhandlede med alle lodsejere, så at obersten samme dag det kom fra herredskontoret kunne op-

give de beløb skaderne androg.

Derefter kom alt ind i den sædvanlige trædemølle, hvorunder der forefaldt så lidt.

Jeg måtte også denne jul og nytår til Ribe, fra 25.12.92 til 5.1.93, men tog min familie med for at holde jul sammen. Nytårsaften måtte vi bringe vor datter på epidemihuset med difteritis.

Jeg fik af obersten tilladelse til at blive for at se hvorledes det gik og var så med ritmester Fahrner på køreture, da han kom hjem, i 5. og 6. distrikt og fik da at se, hvor den egentlige grænse gik fra Stavnager over Gjelsbro, Varminglund til Hømlund.

Ritmester Fahrner fortalte, hvor vanskeligt det havde været med bevogtningen, da vigilancen ellers kun gik over Varming, Skallebæk til Hømlund. Der lå altså flere kvadratkilometer beboet land derimellem, som ellers var uden al bevogtning.

Først i 1899 blev kontrolstedet flyttet fra Skallebæk til Gjelsbro og vigilancen lagt ud til selve grænsen. Vor datter kom sig og vi rejste hjem.

De sidste år havde jeg hele inspektionen, desuden havde jeg fra 1893 tilsynet med dem ved Gl. Aalegaard og Bjært Strand, indtil stationen der forlagtes til Vamdrup.

Første dag obersten gav mig ordre til daginspektion, fik jeg den instruks: »De tager et distrikt hver gang, skal træffe hver mand, ude eller inde, i kvartererne efterse alle sager, bøger m.m., enhver uorden påtales og noteres, hvis det synes nødvendigt«.

Det var ret lange ture, mindst 7-8 mil, der også tog tid, når hver mand skulle træffes og efterses; særlig om vinteren i dårligt og glat føre.

For 3. distrikt måtte jeg godt bruge 2 dage og overnatte i Vamdrup; men det var kun med dårligt vejr, ellers fik jeg en af de

berednes heste på turen i distriktet, så min hest var frisk til hjemturen.

For sådanne ture fik jeg pr. dag 3½ kr. hvis jeg overnattede, altså een nat og 2 dage 9 kr., men det var billig inspektion og grundig. For en officer der kørte kostede hver tur mellem 20-30 kr. På den måde sparedes meget.

Jeg erindrer en gang, jeg havde været i 3. distrikt, en forrygende snestorm og med stik modvind hjem, så jeg næppe kunne holde mig i sadlen. Obersten gik nede i porten med pels på og ventede mig. Ordonnansen var der også og smækkede op, da de hørte mig og tog hesten.

»Gudskelov, at De er hjemme igen, - og både De og hesten i god behold, det har været en gruelig tur hjem fra Vamdrup med den vind. De kunne have bleven i Vamdrup«.

»Jeg turde ikke, hr. oberst, da det i morgen måske var umuligt at ride hjem, - da vejene allerede nu flere steder er vanskelige«.

»Gå nu hjem og hvil, så tales vi ved i morgen. Tak fordi De satte alt ind på at komme hjem, jeg kan se, at De ikke skåner Dem selv, og hesten har ingen skade taget«.

»Nej, den stod hele tiden på stald derude, - jeg brugte oversergent Bruhns hest«.

»Det var fornuftigt, men anstrengende for Dem selv !«

Munderingsvæsenet

For munderingssager og udrustningsgenstande var der ansat bestemte terminer: Huer, frakker og benklæder 1 år; drejlsfrakke 1 år for beredne og 2 år for uberedne; for andre sager var der længere eller kortere terminer, men i praksis som de trængte til fornyelse.

Hvert år, når budgettet indsendtes, medfulgte fortegnelse over alle de sager, der i

det følgende finansår skulle anskaffes og derudover kunne så intet fås uden særlig bevilling, og kun hvis der var penge dertil på det bevilgede budget.

Der var aldrig noget der hed at overskride budgettet, som der endda var knebet stærkt på, og det var heller ikke noget stort beløb, der i det hele blev bevilget til grænsegendarmeriet.

Desuagtet blev der henstillet om besparelser, men da korpsets hele administration både var billig og forsvarlig kunne den nok have stået overfor en »sparekommission«.

Korpset havde egen skrædder i Kolding, der forfærdigede alle munderingssager godt og billigt, og tillige efter mål så det passede.

Enhver der indtrådte i korpset blev sendt til skrædderen til måltagning, ligesom alle der i tidens løb forandrede dem, skulle lade sig ommåltage; men jeg har haft flere eksempler på, at de først kom, når det var så galt, at de ingen frakker eller benklæder havde, som de kunne få om dem.

Hvert forår afleveredes tøjet fra skrædderen; jeg fik det så til stempling med årstal og nr., et ret stort arbejde for ordonnanzen. Så fordeling og udsendelse til hvert distrikt.

Derefter blev alle de kassable sager, der var erstattede, indsendt til depotet for at ordnes til bortauktion.

Det var ikke lidt, der således ved auktion bortsolgte, henvend 130 sæt af huer, frakker, benklæder, hvert andet år paletots og hvert 4. år kapper, foruden mange andre kasserede sager. Der kom flere hundrede kroner ind, alt blev solgt mod kontant betaling, men i de fleste tilfælde til små priser.

I de første år jeg holdt auktionerne, kom der så mange marskandisere fra andre by-

er, at småfolk fra Kolding og landet, havde vanskeligt ved at få noget.

Men da jeg blev kendt med forholdene, slog jeg rask til, når det var en fattig kone eller mand der bød, selv om der var nok der ville byde videre. Så forsvandt de fremmede marskandisere.

Hvert nummer blev fordelt med 2, 3, 4, 5 stk. så enhver kunne få, som de havde brug for og evne til at betale. Det var et gode for ubemidlede familier med mange børn at få noget tøj til omsyning for nogle få kroner.

Jeg har mødt megen taknemlighed for min hjælpsomhed og raske hånd til at slå til. Selvfølgelig skulle jeg se på statens tarv, men hvem er staten, er alle sådan ubemidlede ikke også staten og statsborgere?

Jeg holdt også mange auktioner over heste; men det var et andet publikum, så der faldt hammeren ikke før det sidste bud var givet, og der ikke var mere at presse ud af tegnebogen.

Den sidste auktion jeg holdt var over alle de uheldige islændere, som korpset aldrig skulle have været belemret med, og dog indbragte auktionen næsten de beløb som hestene i sin tid var indkøbt for, men nu var de også i god form.

Tjenesteforhold

Efter at det militære gendarmeri ophævedes 1894, tiltog tilbagevisningerne meget; men der blev passet godt på, så ikke mange slap ind over grænsen.

Men der var åben dør over Vamdrup; da de lyseblå kom bort var der kun betjent Laursen, og han boede i Lunderskov og havde et stort distrikt, så der var ikke megen tid for ham at ofre ved tilsynet på Vamdrup Station.

Først da posterne ved gamle Ålegård og Bjært Strand i 1900 blev fri, overtog korpset igen tilsyn og kontrol med Vamdrup

Station ved sergent 47 Kjær og 85 Mikkelsen.

Noget forinden havde gendarmeriet fået forøget politimyndighed. Det var daværende stiftamtmand Ahnfeldt i Ribe, der sammen med politimestrene foranledigede det, og hver mand blev forsynet med politiskilt.

Denne myndighed bestod i, at der kunne gås strengere frem ved anholdelser og indbringelse til herredskontorerne.

Tilbagevisningerne var også steget i høj grad, vistnok til over 1000 årlig, men det viste sig, at disse foranstaltninger gjorde god virkning: Der blev ikke så mange tilbagevisninger, men mange anholdelser og indbringelser.

Herredskontorerne så ikke med de venligste øjne herpå, da det gav forøgede udgifter, men korpset var i sin ret, da det handlede efter justitsministeriets bestemmelse. Senere blev der taget visse hensyn, så anholdelserne indskrænkedes.

Der var i det tidsrum blevet ansat en del ældre underofficerer, som toldofficerer: Schlütter ved Klaaby, Martinsen ved Vedsted Station, Lund ved Hømlund, Beck ved Skodborghus, Jensen ved Kalvslund, Traberg ved Frederikshøj, Dichmann i Vamdrup.

Ved Klaaby havde der altid været vanskeligheder med kvarter. Ejeren på Klaabygård havde forpligtelse til at have gendarm mod andre tilladelser, men der var altid vrøvl. Da Schlütter kom på kontrolstedet skulle han have gendarmene, men det var uheldigt, da konen døde, så disse en tid havde egen husholdning.

Således var der mange vanskeligheder på hele grænsen, indtil de mange gifte fik egne huse.

På Fæsted hede var der ingen kvarterer længe. Fra begyndelsen blev den station

3. underofficersdistrikt var blandt dem, hvor madammerne »førte kommandoen«. Her Meta Kjerstine Bruhn med oversergenten, J. Chr. Fr. Bruhn (1837-1910).

passet fra Kalvslund senere fra Obbekjær indtil Traberg byggede der og havde gendarmene i kost og kvarter.

Ved Hejlsminde lå gendarmene også langt fra slusen. Tidligere var der flere ved toldstedet, men det virkelige tilsyn havde gendarmene dog. Da oversergenten helst ville undgå den lange tur om natten, var

posterne dog beordret til at vogtere efter Hejls.

Oversergenten anmeldte en mand for at have siddet og sovet ved kroen.

Ved at sammenholde oversergentens tjenestebøger med mandskabets viste det sig, at tiderne ikke passede, eller at det var i

nærheden af overserгентens bolig de var truffet. Det blev påtalt, men sådant fik obersten intet at vide om. Kun når jeg hørte, at de misbrugte deres stilling.

Bruhn havde f.eks. engang nægtet at fremsende en ansøgning om orlov for Hattesen for at overvære en familiefest. Jeg kom derud og meldte det til obersten - Hattesen fik sin orlov og Bruhn en overhaling.

Alle dem obersten havde med fra den holstenske grænse, havde han tilbøjelighed til at se igennem fingre med, så de gamle oversergenter benyttede sig deraf.

Ikke Voss, han var streng i tjenesten men retfærdig og selv pligtopfyldende uden lige. Over Voss har jeg aldrig hørt klage af nogen, der passede tjenesten.

Over Sage, Bornemann, Bruhn og Hejse var der meget, som kunne fremdrages, men nu er de fleste gået bort, lad dem så hvile i fred.

Dog er der en ting jeg vil omtale. I 3 af distrikterne førte konerne kommandoen, så de unge gendarmere fik særlige friheder ved at være balkavalere for døtrene eller til tjeneste for madammerne på anden måde; af 4 døtre ét sted blev 2 også gifte med gendarmere. Andre steder lykkedes sådant ikke; mærkeligt at det var i hverandet distrikt, og at de ældre oversergenter ikke satte en grænse.

Lønforhold

Under et ophold i Ribe kom jeg i forbindelse med folketingsmand Jens Busk og havde flere samtaler med ham om korpsets lønforhold, hvorledes vi ved alle lejligheder blev forbigået og ingen ville hjælpe os. Han fik oplysning om alt og lovede, når der kom noget frem, at gøre sit til at fremme det og ikke glemme grænsengendarmen.

Jeg oplyste ritmester Rømeling (som i 1900 havde efterfulgt oberst Marcher som

korpschef) om hvad jeg havde foretaget mig, og der blev udarbejdet et forslag til en ny lønnskik og indsendt til Generaldirektoratet for skattevæsenet; men der kom ikke noget derfra. Så talte jeg igen med chefen og fik lov til privat at skrive til Jens Busk.

Jens Busk frembragte ved første lejlighed sagen på en eftertrykkelig måde, og forlangte at ministeren forelagde forslag til lønnskik- og pensionslov for gendarmeriet, da dette altid var forbigået, både når militæret eller toldvæsenet fik forbedringer.

Jeg fik også brev fra Jens Busk, som var meget glad ved at have bragt sagen frem, og håbede på et godt resultat efter udtalelse af ministeren og god tilslutning i hele rigsdagen.

Det varede kun nogle få dage før der fra Finansministeriet kom skrivelse til korpset om, snarest at fremkomme med forslag til en eventuel lønnskik- og pensionslov vedlagt med korpsets nuværende lønninger, hvormed chefen, Iversen og jeg arbejdede næsten dag og nat indtil alt var færdigt.

Således fremkom den første store forbedring i korpsets lønforhold, med det gode, at pensionsforholdene også kom med. Det kan vel nok ses heraf, at jeg også i dette tilfælde har lagt mig i selen for en forbedring for hele mandskabet i korpset.

Ligeledes har jeg også været hos finansministrene Bruun og Brandes i mandskabets interesser. Der blev jeg modtaget med forståelse og på behagelig måde, dog uden noget resultat.

Kontorchef Salicat søgte jeg ved alle lejligheder senere, og blev altid modtaget godt. Han ville gerne gøre noget for os, men stødte på modstand af Rubin.

Jeg havde engang været ved General-tolddirektoratet (Marcus Rubin). Han var den mest afvisende og ubehagelige foresatte jeg nogensinde har stået over for. Han

Oberstløjtnant E.A. Rømeling (1851-1952), chef for Grænseegendarmeriet 1900-1919.

havde ingen tid til at tale med mig, men henviste til kontorchefen, hvad jeg heller ikke fik noget ud af. Fra den side forstod jeg, var intet at håbe på, så der måtte gås andre veje.

Sidste tjenestear

I 1901 afgang stabssergent Iversen, efter at have tjent i samme stilling i over 50 år, omtrent 79 år gammel, men endnu rask og arbejdsdygtig som altid.

Han erholdt krigsrådstitlen af 7. klasse, var benådet med dannebrogstegnet, fortjenstmedaljen og medaljen for begge krige. Han fik tillige ved afgang forskellige foræringer af officerer og ældre kammerater.

I Iversen mistede korpset en ualmindelig dygtig, intelligent og pligtopfyldende underofficer, jeg en kammerat som jeg havde lært meget af og haft et godt samarbejde

med i 13 år. Iversen tilbragte sin sidste tid i København ensom og døde i juli måned 1913 næsten 90 år gammel.

I Iversens sted ansattes stabssergent Christensen, der kom som oversergent og skriver fra Remontekommissionen. Da hans regnskab ved Remontekommissionen kun var en opgørelse over indtægt og udgift med bilag, som afleveredes til husarregimentets intendant, kendte han ikke noget til at føre regnskabsbøger m.m.

Det ofrede jeg megen tid på at sætte ham ind i på korpsets kontor. Nå, jeg havde jo både tid og evne dertil, men mærkede ingen taknemlighed bagefter.

Ved organisationsplan af 30. september 1902 fremkom benævnelsen officers- og underofficers kredse, istedet for officers- og vigilancedistrikter.

Der skete nogle forandringer ved uniformen, særlig med lommerne i paletot, de beredne fik ridebenklæder og korpset fik til-ladelse til at anskaffe regnkapper, en god foranstaltning.

Toldposten i V. Vedsted nedlagdes og korpsets mandskab fik tilsynet med kyst-strækningen V. Vedsted til Kanalen.

Jeg havde nu en ret rolig tilværelse hjemme i Kolding, men ikke for korpsets vedkom-mende, da der stadig fra rigsdagen blev krævet besparelser, snart på det ene og snart på det andet.

Det første der kom, var at de 7 beredne sergenter fra 1.6.1909 overgik i ubereden-nummer og hestene solgtes, ligeså ordon-nanshestene. Den auktion afholdt jeg i Kolding, derefter skulle de andre heste ef-terhånden erstattes med islændere.

Det blev et sørgeligt misgreb, da det snart viste sig, at disse tildels var ubrugeli-ge til tjenesten som ridedyr for mandska-bet, så de allerede i 1914 måtte erstattes med rigtige heste.

Desuden skulle der efterhånden finde nedsættelse i styrken til 100 mand. Det kan vel siges at være en dårlig måde at spare på, da bevogtningen på den måde var util-strækkelig både for told- og for polititil-synet.

Der skulle have været svaret, at på den måde ville korpset fralægge sig alt ansvar.

I toldlovgivningens bestemmelser skete nogle forandringer, som gav korpsets mandskab mere tilsyn med kontrolstederne - altså forøget arbejde.

Jeg arbejdede i 1914 på det sidste af de mange år i gendarmeriets tjeneste, bedrø-vet over at skulle forlade det korps, hvor næsten hele min manddoms gerning var lagt, og som det altid havde været mig en glæde og ære at tjene i, ligesom mit arbej-de heller ikke har været uden betydning og

gavn, hvilket alle de beviser jeg derom har fået tyder på.

En af de sidste dage jeg gjorde tjeneste, afholdt jeg auktion over samtlige islændere vi havde i korpset, og samtidig fik vi de store heste fra rytteri- og artilleriregimen-terne. Da en af dem skulle til Villebøl til oversergent Buch, sagde jeg til oberstløjt-nanten at jeg godt kunne ride den dertil.

Jeg tog så afsted over middag og nåede Villebøl godt 6, det er henved 6 mil, med en dejlig lille let hest og i god kraft.

Næste dag tog jeg til Ribe og Egebæk, derfra hjem - min sidste tur til den vestlige del af grænsen.

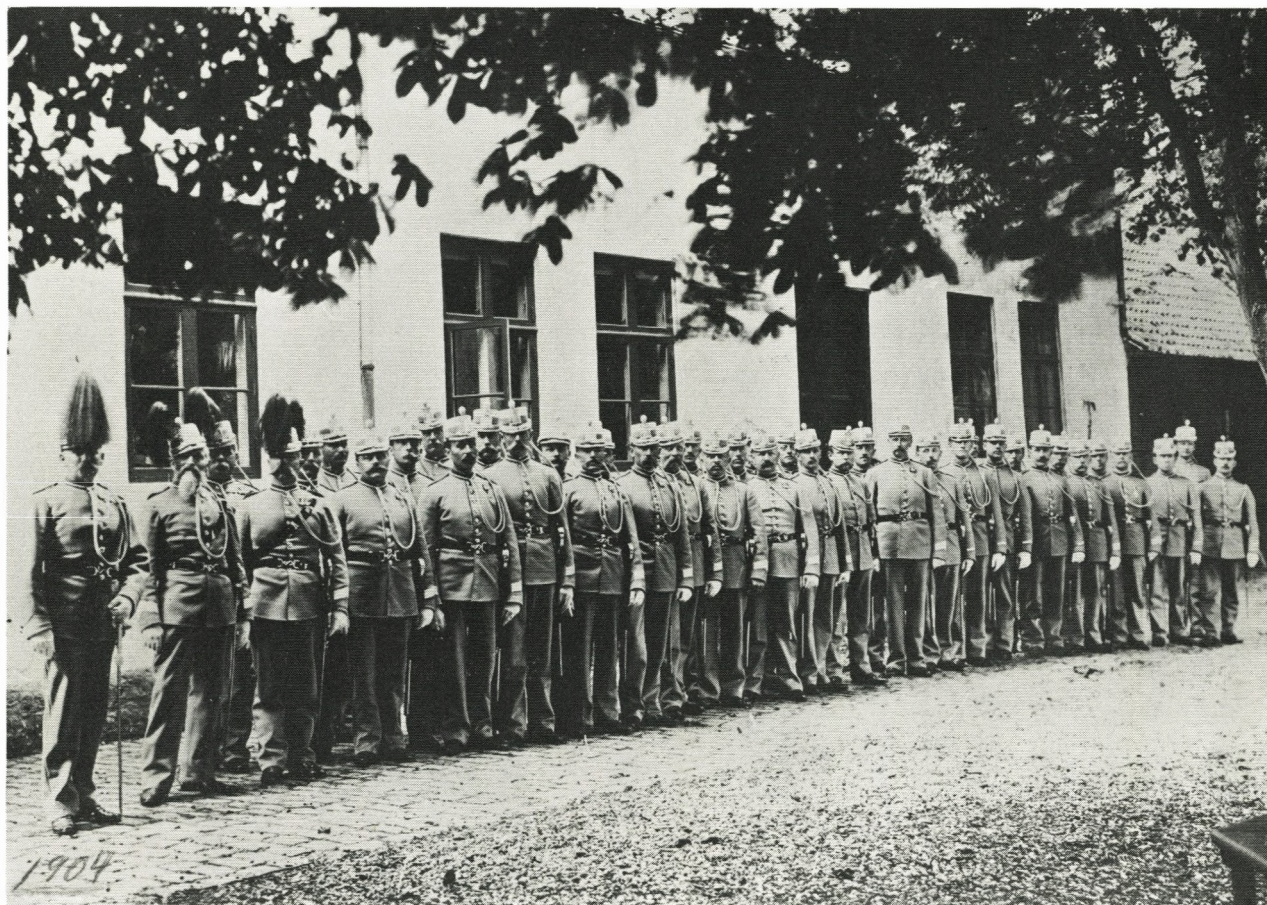
Jeg anfører dette, som bevis på, at jeg endnu kunne tage en tur til hest, såvel som arbejde på kontoret; så jeg gik ikke derfra for svagelighed på nogen måde.

Jeg har i korpsets tjeneste aldrig været syg. Nogle gange har jeg måtte holde mig hjemme ved at blive slået af heste eller kommen lidt til uheld derved, altså tilska-dekommen ved at omgås heste, men ikke syg.

Med udgangen af april ophørte mit arbejde tildels på kontoret, da jeg fik 3 måneders tjenestefrihed. Jeg havde da afsluttet og udarbejdet alle årsindberetninger for mit eget vedkommende og været behjælpelig med regnskabsopgørelse og afslutning for det forløbne finansår.

Oversergent Rudolph, der skulle være min afløser, kom så ind på kontoret, og blev sat ind i alle mine forretninger dér, li-gesom jeg afleverede depot og hele inventa-riet til ham. Jeg tør nok sige i en særdeles god og forsvarlig stand på alle måder. Det var ikke som da jeg modtog det, mangel-fuldt og dårligt overalt.

Så kom den 27. juli, en bedrøvet dag, fordi jeg nu helt var færdig med min militære lø-bebane efter 24 $\frac{3}{4}$ års tjeneste i grænsegen-

Korpset opmarcheret i anledning af Ribe domkirkes genindvielse i 1904.

darmeriet, og følte, at jeg godt kunne have vedblevet nogle år endnu; men lov er lov, og lov skal holdes.

Men dagen formede sig alligevel glædelig. Først havde jeg sammenkomst med hele enkekassens bestyrelse, hvor jeg tog afsked med den.

Derefter til den smukke afskedsfest på hotellet, hvor jeg af korpsets chef, næstkommanderende og gode gamle kammerater og venner fik bevis for at min gerning i det kære korps ikke havde været omsonst, men forstået af såvel overordnede som

kammerater i de taler der holdtes til mig.

Foruden det dejlige guldur med adresse fra mine gamle venner og kammerater, som jeg er glad ved og taknemlig for som et godt og kært minde, særlig for min virksomhed til enkekassens tilblivelse, modtog jeg fra min chef personlig et dejligt sølvci-garetui med inskription: »Tak for godt samarbejde, Kolding 1900-1914«.

Det var en sorg for chefen, at han ikke på den dag kunne overrække mig »Fortjenstmedaljen«, som jeg var indstillet til, men på grund af Kongens fraværelse, fik jeg den nogle dage senere.

Billedet på næste side er taget ved stabssergent Peter Andersens afskedsfest, den 27. juli 1914.

Fra venstre i bageste række:

1. *Sergent Lars Jørgen Jensen*
2. *Sergent Lorens Chr. Frederiksen*
3. *Oversergent Chr. Lorenzen Kjær*
4. *Oversergent Andreas Heinrich Bahr*
5. *Oversergent Søren Jørgensen*
6. *Oversergent Niels Chr. Andersen*
7. *Oversergent Peter Madsen Kjær*
8. *Oversergent Hans Møller Madsen*
9. *Sergent Kristen K. K. Rimmer*

Fra venstre i mellemste række:

1. *Overtoldbetjent M. Th. Lund*
2. *Oversergent Knud Chr. Buch*
3. *Stabssergent Niels Paulsen Rudolph*
4. *Stabssergent Henrik Hans Chr. Hansen*
5. *Oberstløjtnant Emil Adolf v. Rømeling*
6. *Stabssergent Peter Andersen*
7. *Kaptajn Malthe Waldemar Koefoed*
8. *Oversergent Jørgen Christensen*
9. *Sergent Anton Hansen*

Liggende forrest fra venstre:

*Sergent Niels Jessen Hansen
Sergent Jørgen Madsen
Sergent Peter Hansen Jepsen.*

Grænsegendarmeriforeningen og den militære mandstugt i 1920-erne

AF JACOB JENSEN

Et chefskifte

I efteråret 1919 søgte korpschefen, oberstløjtnant E.A. von Rømeling, afsked fra korpset, idet han med henhold til sin fremskredne alder - 60 år - mente, at der burde nye kræfter til de store opgaver, der forelå for korpset med den forventede grænseflytning.

Rømeling havde da været korpsets chef fra år 1900, og han havde - trods sin fastholden ved korpsets militære og mange andre gamle traditioner - været en både human og afholdt chef for korpsets personale.

Oberstløjtnanten benyttede de sidste dage i sin stilling til at tage ud til grænsen for at sige farvel til sit personale - og da navnlig de ældre - som han havde kendt gennem årene. Det var med vemod på begge sider, han vekslede afskedshåndtryk med de gamle gendarmer.

Hans efterfølger blev kaptajn Aage greve Moltke, der var chef for kornetskolen på Kronborg, og som tidligere havde været chef for Det Vestindiske Gendarmerikorps.

Den ny chef tiltrådte, den 1. december 1919, og blev samtidig forfremmet til oberstløjtnant. Hans opgave blev i første række at forberede og tilrettelægge grænsegendarmeriets flytning til den nye grænse.

Med den ny chefs tiltrædelse indførtes straks en ny ånd og tone i korpset, og en ny tid i korpsets historie blev indledt.

En af de første dage i december måned 1919 blev hele personalet i 7. underofficerskreds tilsagt til at give møde hos oversergenten kl. 10 om formiddagen for at blive præsenteret for den ny chef.

Hele styrken i underofficerskredsen var i alt 15 mand med oversergenten og den beredne sergent. Vi mødte imidlertid kun 13 mand, idet oversergenten havde glemt at give besked til 2 mand, der boede lidt afsides.

Oberstløjtnant Moltke ankom i en Ford bil - en såkaldt H.G.F. - som var moderne på den tid - sammen med løjtnant Christensen fra Vamdrup.

Vi var alle opstillet på geled udenfor huset, hvor oversergenten boede, og da denne meldte styrken af og samtidig oplyste, at der manglede 2 mand, fremkaldte dette et sandt raserianfald hos oberstløjtnanten, og han beordrede løjtnant Christensen til omgående at undersøge sagen og sende indberetning til korpset. Den arme oversergent havde det alt andet end godt, kunne man se, idet benene formeligt rystede under ham.

Men så kom turen til os. Vi blev mønstret både forfra og bagfra - en tro kopi af en søndagsparade ved militæret - og de allermindste uregelmæssigheder blev »skarpt« påtalt. Dog så han ikke efter, om vore sko var blankede under svangen.

Derpå holdt han - hvad jeg vil kalde - en tordentale til os, og den drejede sig udelukkende om dette ene: militær - militær - militær.

Oberst Aage Greve Moltke, chef for Grænsegendarmeriet 1919-1934.

Vi var et militært korps med militær disciplin, militær anstand, militær optræden og militær hilsepligt m. m. m.

Vor hovedopgave, som var at bevogte grænsen, blev ikke nævnt med et eneste ord, og ligeledes nævnede han ikke med et ord noget om, at vi var tjenestemænd, hvad vi dog selv mente vi var, selv om vi til daglig gik i en militær uniform.

Vi var alle herefter klar over, at det ikke lovede godt for vor fremtid i korpset.

I den første tid efter Moltkes overtagelse af korpset strømmede skrivelser i massevis ud fra kommandokontoret, og alle med enten forbud mod det ene eller det andet eller indskærpelser »på givne foranledning« som det altid hed.

Patruljeringen ved grænsen blev ændret til, at vi nu blev anvist en bestemt strækning, hvor vi skulle være at træffe, når inspektionen kom, og var vi ikke at træffe der, havde vi »forladt vor post«, som det hed, og dette var strafbart.

Tidligere havde vi haft et bestemt område anvist, hvor vi kunne opholde os efter eget skøn. Samtidig blev hilsepligten indskærpet.

På hver post havde vi en lille halmhytte, som vi satte stor pris på. Det var et træstativ, der udvendig var beklædt med rughalm. Den kunne nemt vendes, så vi altid havde regn og blæst bagpå, da den ingen dør havde, og den var så let at flytte fra et sted til et andet, så ingen lovbrøder kunne regne med, hvor vi opholdt os.

Nu lød ordren på, at disse hytter samt eventuelle indrettede siddepladser skulle være fjernet inden en bestemt dag; i modsat fald ville de pågældende på posten blive tiltalt. Herefter havde vi kun den smule læ, som buske og hegn afgav, og regntøj havde vi ikke den gang. De lådne militærkapper, som vi havde fået udleveret, var gode til at trække vand, men de var desværre meget længe om at blive tørre igen.

Nye ordrer var en jævnlig foreteelse. Vi måtte ikke forlade underofficerskredsens område uden tilladelse fra oversergenten, og vi skulle ligeledes melde os tilbage. Rejste vi en dag til Kolding, skulle vi snarest efter ankomsten dertil melde os hos chefen. Vi måtte ikke gå på jagt i uniform og meget andet.

Ja, vi havde nu med al tydelighed fået at mærke, at der var kommet en ny ånd og tone ind i korpset.

I de to måneder jeg havde gjort tjeneste, havde jeg haft indtrykket af, at grænsegendarmeriet var et hyggeligt korps at gøre tjeneste i - men nu var idyllen med et slag borte. Nu skulle vi være et paradekorps ved grænsen og vagttjenesten den samme som foran en kaserneport - så og så mange skridt frem og tilbage.

Vor egentlige opgave - bevogtningen af grænsen - var blevet til en underordnet biding.

Kort efter grænseflytningen forefaldt der en episode ved den ny grænse - og selv om det ikke er min egen personlige oplevelse - så finder jeg, at den bør nævnes. Den blev forøvrigt gengivet i en avis.

Oberstløjtnant Moltke var på inspektionstur langs med grænsen, og i bilen havde han 2 herrer med - antagelig fra den internationale kommission.

Efterhånden som de kom frem, kom gendarmerne springende, klappede hælene

sammen og med gevær ved fod i stram retstilling meldte de sig til Moltke.

Da sceneriet havde gentaget sig nogle gange, udbrød den ene af herrerne: »Hvor er det et pragtfuldt korps, De har oberstløjtnant«.

Paradenummeret hørte bare ikke hjemme i en tjenestemandsetat, og det havde aldeles intet med grænsebevogtning at gøre. Det var udelukkende - hvad man vil kalde - »øjentjeneri«. Men Moltke har sikkert nydt situationen.

Grænsegendarmeriforeningen stiftes

Med den nye tjenestemandsløvs ikrafttræden, den 1. oktober 1919, indførtes der en betydelig forbedring i gendarmeriets lønningstilstand, ligesom der foretoges en nedsettelse af tjenestetiden fra 10 til 8 timer i døgnet. Endvidere indførtes der et ugentlig fridøgn og ferie efter de almindeligt gældende regler for tjenestemænd.

Men, der var endnu adskillige forhold, hvor gendarmerne følte sig tilsidesatte i forhold til andre etaters tjenestemænd, og man følte selv, at grunden i nogen grad var, at man ikke havde en forening til at varetage de fælles interesser, der altid vil være inden for en etat.

Personalet havde haft en deputation i København for at tale med rigsdagsmændene, men disse var ikke særligt villige til at drøfte med deputationens medlemmer og henviste til at indsende sagerne gennem »foreningen«, som gendarmerne ikke havde.

Dette og forskellige andre forhold bevirkede, at sagen blev taget op til drøftelse blandt personalet indbyrdes, og en ung gendarm ved navn Jessen-Schmidt satte sig i spidsen for en agitation om at starte en organisation, og der blev gjort et både stort og dygtigt forhåndsarbejde. Den 20. marts stiftede gendarmerne den forening, der siden har været deres officielle organisation

Halmhytte ved grænsen. Personen på billedet er fra hæren, men hytten er en autentisk gendarmhytte.

indtil korpsets ophævelse, den 1. april 1969.

Det var en skelsættende begivenhed, og selv om foreningen i de første par år måtte føre en skyggetilværelse, så sluttede alle de unge gendarmere op om den.

Nu må man bringe i erindring, når talen om en organisation fremkom på dette tidspunkt - og da navnlig indenfor et militært organiseret gendarmerikorps - så måtte en sådan foreteelse i sig selv synes betænkelig, og naturligvis var en organisation af denne art aldeles ikke velset af korpsets ledelse, hvad der også ved enhver lejlighed heller ikke blev lagt skjul på.

Der fortælles fra den tid, at korpsschefen skal have udtalt, at han som adelsmand ikke kunne sidde ved et forhandlingsbord sammen med gendarmere. Men resultatet blev imidlertid, at han senere var nødt til det.

At de ældre underofficerer stod udenfor foreningen skyldtes naturligvis korpsschefens indstilling og dernæst hensynet til fremmelsesmuligheder. Der var fra foreningens start skabt et skel mellem de yngre og de ældre som holdt sig i adskillige år, uden at der dog var tale om nogen form for forfølgelse, men alligevel skete der et og andet, som skabte utryghed.

Således blev foreningens første formand, gendarm Jessen-Schmidt, Sofiedal, afskediget, den 1. april 1921, for som det hed »tjenesteforsømmelse«.

Foreningens næste formand var en ung gendarm Barret, Sandager, han trådte ud af korpset i sommeren 1922 og blev med korpsets »varmeste anbefaling« ansat som politibetjent i Grenå.

Den tredje formand blev gendarm Jens Jensen, Rønshoved, og han blev siddende på formandspladsen i 19 år.

Den 20. marts havde jeg tjeneste fra kl. 8-12 om formiddagen og kunne derfor ikke være med fra mødets åbning, da det begyndte kl. 10.

Under min tjeneste opholdt jeg mig ved vejen fra Lille Andst til Vejen og fik derved lejlighed til at hilse på de mange unge kolleger, der i flok og rad kom cyklende fra den østlige del af grænsen mod Vejen.

Efter endt tjeneste og middagsspisning cyklede jeg snarest muligt til Vejen og deltog i resten af mødet, der sluttede midt på eftermiddagen.

Efter mødets afslutning holdt vi kammeratligt samvær og skålede bravt for vor nye forening, som vi ventede os meget af. Vort største ønske var pistolbevæbning i stedet for den lange og upraktiske 89-er, som de fleste af os var udrustet med.

Vi var dengang kun lidet anende om, at der skulle gå mange år, før vi fik vort ønske opfyldt.

I 1923 fik grænsegendarmerforeningen status som forhandlingsberettiget organisation og blev samtidig medlem af Statstjenestemændenes Centralorganisation I, og herefter var korpsets ledelse forpligtet til at forhandle med foreningens valgte repræsentanter.

Den militære straffelov

Den militære straffelov har spillet en så overordentlig og betydningsfuld - men lidet flatterende - rolle indenfor grænsegendarmerikorpset, at den fortjener en nærmere omtale.

Det er unægtelig en skamlet for dansk administration, at denne lov kunne bringes i anvendelse helt indtil 1. januar 1927 overfor danske tjenestemænd - som grænsegendarmeriets folk jo i virkeligheden var, selv om de bar en militærpræget uniform.

Grænsegendarmeriet var fra dets oprettelse, den 1. januar 1839, et militært organiseret korps, og af samme grund var det underlagt den for krigsmagten gældende straffelov. I den første tid var det formentlig de såkaldte »Krigsartikler« og senere straffelov for krigsmagten af 7. maj 1881, der blev bragt i anvendelse indenfor korpset.

Nu må man i denne forbindelse erindre, at grænsegendarmeriet først blev et selvstændigt korps i 1851, og indtil da var korpsets mandskab afgivet fra forskellige militære afdelinger og henhørte stadigvæk til disse.

Der er dog ingen tvivl om, at retsplejen indenfor korpset i årenes løb er undergået en vis moderation - alt afhængig af den pågældende korpsskeds mere eller mindre menneskelige indstilling og forståelse.

Under oberst Marchers tid som chef for korpset (1863-1900) blev mandstugten i korpset dyrket i renkultur, og da er de militære straffebestemmelser naturligvis blevet anvendt i fuldt mål.

En ældre sergent i korpset har således fortalt følgende episode fra den tid. En dag fik han besøg af oberst Marcher i sit hjem, og ved samme lejlighed ville obersten se sergentens uniformer, der var anbragt i et klædeskab.

Da obersten beskuede de pænt ophængte uniformer og de nedenunder stående blankpudsede støvler, opdagede han, at der ved siden af de blankpudsede støvler stod et par lige så blankpudsede damesko - tilhørende sergentens kone. Med et »grynt« og en bemærkning om, at disse sko ikke hørte hjemme i sergentens uniformsskab, sparkede obersten ret ublidt dameskoene ud på stuegulvet.

Tjenstligt for sig - og privat for sig - uanset familieskab iøvrigt.

I oberstløjtnant Rømelings tid som chef for korpset (1900-1919) blev den militære straffelov kun meget sjældent anvendt.

Ganske anderledes blev det i oberstløjtnant Moltkes tid (1919-1934), idet han straks fra sin tiltræden som korpsets chef anlagde den hårde linie, og den periode i korpsets historie er da også - og med rette - blevet benævnt som »kadaverdisciplinens« periode.

Der fortælles om oberstløjtnant Moltke, at han yndede at rode i korpsets gamle arkiver og da særligt i dem fra oberst Marchers tid, som han fandt særdeles anvendelige endnu så mange år efter.

Straks ved sin tiltræden udstedte han utallige forbud og indskærpelser af det rent utrolige, ligesom den militære straffelov blev taget i anvendelse efter alle kunstens regler.

Fængselsstraffe blev afsonet i nærmeste militære arrest. For Kongeågrænsens vedkommende var det i Fredericia, og for den nye grænses vedkommende var det i Sønderborg.

For ukorrekt og i høj grad uagtsom behandling af det udleverede gevær måtte den pågældende gendarm selv betale omkostningerne ved geværets istandsættelse, og samtidig udtalte korpset sin alvorligste misbilligelse af den pågældende gendarms skødesløshed.

Der var også andre måder at straffe på. Således havde distriktsofficeren i Bov i begyndelsen af tyverne - løjtnant A. Mallings-Jacobsen - sine egne metoder.

Han var ansat i korpset, den 1. februar 1920, under den 2. større udvidelse af korpset. Han var løjtnant af reserven ved rytteriet, og før sin ansættelse i korpset var han stationeret i Vamdrup med et mindre antal dragoner, der deltog i patruljeringen ved grænsen.

Malling-Jacobsen var ikke, hvad man i almindelighed forstår ved en omgængelig natur. Han var dyrker af »mandstugt« i renkultur, og hans midler hertil var mangfoldige. Naturligvis rendte han da også panden imod både for oven og for neden - som de fleste mennesker med temperament gør det på et eller andet tidspunkt og da navnlig i de yngre år.

Han var i høj grad en »self made man«, der ønskede at ordne sagerne selv, fremfor at indberette til korpset herom. Fandt han anledning til påtale, kunne en sådan forme sig som et åndeligt uvejr og med omtrent samme virkning på mere sarte sjæle som basunblæserne foran Jerikos mure.

Kun den, der ledsagede ham på hans inspektionsture, havde en fornemmelse af, hvor dybt det hele egentlig stak, når han efter en oratorisk udgyldelse kunne sige: »Det er da også fandens, at jeg ikke kan lade være«.

Men retfærdigvis skal også medgives, at Malling-Jacobsen aldrig bar nag til nogen - endsige forfulgte nogen - selv ikke efter en større kontrovers med de hærdede og hårdhuede blandt korpsets personale.

Malling-Jacobsens arbitrære straffemetoder var som regel - enten en ordentlig »vals« eller ekstrature på fridage.

I de første år i tyverne var det en almindelig regel, at en gendarm, der var blevet indberettet, fik ordre til at stille næste dags morgen kl. 9 hos løjtnanten i Bov. Denne morgenparade foregik således, at de pågældende »med mødepligt« stillede op ude på gaden foran løjtnantens kontor - uanset hvordan vejret var (der var intet venteværelse).

Når det så passede løjtnanten, kom han ud. Han begyndte ved den ene ende af geleddet og forelagde hver enkelt, hvad han var indberettet for, og holdt derefter en tordentale, og så blev straffene meddelt, og

det var som regel én eller flere ekstrature på fridage.

I 9. afsnit havde vi ialt 8 poster. Post 1 var ved overgangsstedet Oksevejen og post 8 ved Frøslev mose - en strækning på 8 til 10 km.

En ekstratur lød altid på patrulje gennem hele postkæden, og i den tjenestedag-bog, som hver mand havde, skulle man så indføre navn og klokkeslet på alle de poster, man havde passeret på turen, og denne patrulje skulle naturligvis foretages til fods, og var det så en varm sommerdag, så kunne den pågældende i sin tykke uniform med høj krave og geværet over skulderen blive godt opvarmet derved.

Beboerne i Bov kunne naturligvis ikke undgå at lægge mærke til »forestillingen«, der så at sige fandt sted omtrent daglig, og det var efterhånden ved at blive en folkefornøjelse i Bov at overvære »skuespillet«.

Det skete således en dag, at man på en gård lige i nærheden af løjtnantens kontor var i færd med at tærsk korn med et damptærskværk, hvorved deltog adskillige mennesker. Da disse så, hvad det trak op til henne hos løjtnanten, standsede de tærskværket for at kunne overvære optrinet.

Men løjtnanten havde også andre måder at straffe på. Således passerede en ung gendarm en dag forbi løjtnantens kontorvindue i en lidt bedugget tilstand. Han blev kaldt indenfor på kontoret og placeret stående op ad en nærmest rødglødende kakkelovn.

Da kuren havde varet et stykke tid, og den indtagne spiritus var dampet ud af gendarmen på forskellig måde, fik han påbud om at gå hjem til sit kvarter.

Det kan ikke være vanskeligt at forestille sig, hvad vor tids (1975) mange psykologer

Distriktsofficer Aage Malling-Jacobsen (1894-1972), der gjorde tjeneste i korpset fra 1920 til 1964.

ville mene om en sådan opdragelse af mennesker. Psykologi var imidlertid noget, man i hine tider bogstaveligt talt lagde krop til fra den tidligste barndom, og iøvrigt lærte man af livet omkring én, og livet har til alle tider været den bedste lærer.

For gendarmerne skabte denne arbitrære straffemetode ingen komplekser af nogen art, for de var som sagt ikke nybegyndere i livets skole. Gennem 2 års militærtjeneste under sikringsstyrkens indkaldelse var de blevet fuldt fortrolige med løjtnantens metoder.

Afslutningen på den militære straffelovs anvendelse indenfor grænsegendarmeriet

skete den 1. januar 1927, og anledningen var en retssag mod 2 gendarmere i 1. distrikt (Sønderborg).

I det ene tilfælde var det et våbeneftersyn, der blev foretaget af distriktsofficeren - en ung løjtnant. (Indenfor korpset afholdtes der et årligt våbeneftersyn, som blev foretaget af en militær bøsse-mager). Distriktsofficeren påstod, at der var rust i geværet, hvilket gendarmen bestred.

I det andet tilfælde drejede det sig om en - på forlangende af distriktsofficeren - demonstration af geværets anvendelighed til bl.a. eksersits.

I begge tilfælde lød anklagen på lydighedsnægtelse, og korpset idømte de 2 gendarmere henholdsvis 2 dage og 8 dage ensom arrest.

De 2 gendarmere ønskede imidlertid den-
ne afgørelse prøvet ved en civil ret.

Sagen blev derefter behandlet ved Nybøl
herreds ret i Graasten, hvor korpsets straf-
udmåling blev stadfæstet.

Efter samråd med landsretssagfører Fa-
ber, Graasten, blev den afsagte dom appel-
leret til landsretten, og sagens endelige af-
gørelse så ifølge korpsets befaling af 13/9
1926 således ud:

Nedennævnte er ved Søndre Landsret i
medfør af straffelov for krigsmagten af
7. maj 1881 § 112, 1. stk. straffet således:

- 1) Grænseovergendarm N. N. for gentag-
ne gange at have overtrådt en given be-
faling under et våbeneftersyn, den 11.
juni d. å. med ensom arrest i 2 dage.
- 2) Grænseovergendarm N. N. for, den
13. maj d. å. at have undladt at efter-
komme en ham given ordre med en-
som arrest i 10 dage.

Endvidere tilpligtes de pågældende at be-
tale alle af sagernes behandling flydende
omkostninger.

Efter sagens afslutning meddelte forsvareren - landsretssagfører Faber, Graasten, at
de 2 gendarmere var blevet dømt efter en
meget gammel bestemmelse, der forlængst
burde have været slettet.

Domsgrundlaget var således at finde i en
gammel ordrebog af 11. august 1886 - ud-
stedt af oberst Marcher - og hvori det hed-
der:

»På given foranledning må commandoen
påbyde vigilance-underofficererne, når
de på deres inspektionsture træffer gen-
darmene i kvartererne, da at foretage et
nøjagtigt eftersyn af samtlige udrust-
ningsgenstande, stationsbøger m. m. og
fremdeles at undervise og examinere gen-

darmene - især de yngre - i deres pligter,
således som de i instruktionen ere fore-
skrevne og overhovedet alt, hvad en gen-
darm skal vide, som f. eks. korpsets sam-
mensætning, deres foresattes navne m.
m. samt, hvor det er nødvendigt, at lade
gendarmen foretage enkelte geværgreb
og øvelse i militær anstand«.

Tilstedeværelsen af en sådan ordre fra
1886 havde gendarmene af 1920 naturlig-
vis ingen kendskab til, men dette forhind-
rede dog ikke, at en ung gendarm, der hav-
de været korporal i rytteriet, så sent som i
1919 blev undervist i - af en lidt ældre kol-
lega - hvorledes man hilste på sin stabsser-
gent med et fodfolksgevær model 1889.
Stabssergenten selv var tilskuer.

De ovennævnte to retssager blev af græn-
segendarmeforeningen forelagt daværen-
de finansminister Bramsnæs, der foretog
det videre fornødne, og den 20. november
1926 udsendtes følgende til grænsegendar-
meriet:

»Ved kgl. resolution af 13. d. m. er der
fra 1. januar 1927 at regne sket følgende
ændringer i den nugældende organisati-
onsplan - stadfæstet ved kgl. resolution
af 23. februar 1924. §§ 3 og 7 blev ænd-
ret.

Korpset er herefter under almindelige
forhold undergivet de i lov nr. 489 af 12.
september 1919 om statens tjenestemænd
givne almindelige bestemmelser om disci-
plinær forfølgelse og straf samt appel til
domstolene«.

Hermed var der sat punktum for den mi-
litære straffelovs anvendelse indenfor
grænsegendarmrikorpset.

Affæren fra Sønderborg fik imidlertid et
efterspil, idet den pågældende distrikts-
oficer kort efter blev afskediget.

Forfatteren som ung gendarm.

For grænsegendarmerikorpset - og i særdeleshed for chefen - var denne affære blevet lidet flatterende. Gennem aviserne blev sagen - så at sige - kendt over hele landet, og mange en har sikkert sagt, er det virkelig muligt, at der i 1926 råder sådanne tilstande indenfor et dansk tjenestemandskorps.

Alt dette - i forbindelse med finansministerens ophævelse af den militære straffe-

lov for grænsegendarmeriet - har været en bitter pille at sluge for korpschefen - adelsmanden, greve Moltke.

Forhenværende afdelingschef A. C. Johnsen i Departementet for told- og forbrugsafgifter, hvorunder grænsegendarmeriet administrativt sorterede, har i 1946 nedfældet sine erindringer i en bog med titlen

»I Statens Tjeneste«, og hvor han i et afsnit af grænsegendarmeriet giver en skildring af grænsegendarmeriets chef, grev Aage Moltke:

»Over for korpsets personale var Moltke - ligesom i sin tid, da han var chef for Kornetskolen på Kronborg - hård. Han stillede store krav til den enkelte og veg ikke tilbage for et eksekvere straffe, der ikke altid stod i rimeligt forhold til forsøernes art.

På det tidspunkt gjaldt endnu den militære straffelov i hele dens strengthed for gendarmeriet. Ifølge lovens bestemmelser kunne Moltke arbitrært sætte disse tjenestemænd i fængsel, og han benyttede sig heraf. Delinkventerne afsonede straffen i Sønderborg arresthus, og Moltke følte sig tilfreds.

For at gøre en ende herpå fandt vi ingen anden udvej end fuldstændig at afskaffe de militære strafferegler for grænsegendarmeriets vedkommende.«

Nej, sagen forholder sig ganske anderledes - hr. Johnsen. Efter retssagens afslutning i landsretten henvendte Grænsegendarmeriforeningen sig til den socialdemokratiske folketingsmand L. Rasmussen, Fredericia, der på den tid var forsvarsminister, idet foreningens næstformand kendte ministeren personlig.

Ministeren var meget lydhør, men da grænsegendarmeriet administrativt var underlagt tolddepartementet i finansministeriet, kunne han kun tale med sin ministerkollega - finansministeren - om sagen, og i løbet af relativ kort tid var den bragt til en for grænsegendarmerne lykkelig afslutning.

Et nedværdigende og beskæmmende kapitel i grænsegendarmeriets historie var hermed afsluttet.

At tolddepartementet ikke var uvidende om forholdene i grænsegendarmeriet fremgår klart af A. C. Johnsens erindringer, så man forstår aldeles ikke departementets holdning og hele indstilling forøvrigt i denne forbindelse.

At tolddepartementet fik »urolige og nervøse« fornemmelser efter straffesagen i Sønderborg, skyldtes aldeles ikke, at to gendarmere fik en »spjældtur«, idet den slags episoder jo var forefaldet adskillige gange i årene fra 1919 til 1926.

Nej, det havde en helt anden årsag - nemlig den lidet flatterende omtale i - så at sige - alle landets aviser af den pågældende administration for grænsegendarmeriet. Og er der noget, der kan ryste et departement, så er det »lidet flatterende« avisskrivelser. For disse er et departement ligeså angst - som Fanden er for et kors.

Grænsegendarmeriet i mellemkrigsårene

AF H P J KOCH

Faglig uddannelse og aldersproblemer

Ved det store antal ansættelser i korpset i 1919 og 1920 var dette personale ligesom korpsets ældre personale udstyret med ganske almindelige skolekundskaber, som var tilgået dem under de forskellige folkeskoleformer i by og på land. Kun et fåtal havde haft lejlighed til at deltage i de få år tidligere påbegyndte aftenskolekurser, men en del af de ansatte havde dog gennemgået en foruddannelse ved handel og håndværk.

Det store antal nye gendarmere umuliggjorde ligeledes den tidligere kendte form for indvигerling af personale, hvorunder en ny gendarm gjorde tjeneste sammen med en ældre sergent, og af denne modtog information og instruktion om alle korpset og tjenesten vedrørende forhold, for til slut at blive eksamineret, forinden egentlig ansættelse i korpset kunne finde sted.

Resultatet af en sådan eksaminering kunne undtagelsesvis komme til at se således ud:

»15. maj 1892.

Til 3. vigilance-distrikt.

Da gendarm nr. 41 idag ved Examination viste sig ganske uvidende om de almindelige ting, kunne Edfæstning ikke finde sted. Distriktet vil melde mig, når han er således instrueret, at han kan Edfæstes.

Ved en fornyet Examination den 24. s. M. viste det sig, at den omhandlede gendarm var ganske uvidende om de vigtigste ting i toldtjenesten, hvorfor han afskediges den 31. ds.«

Naturligvis modtog de nye gendarmere også information og instruktion om alt

korpset vedrørende. Det foregik derved, at de ældre sergenter i de respektive afsnit langs grænsen, under deres daglige patruljering langs postkæden instruerede gendarmene og besvarede spørgsmål fra disse. Nogen afsluttende eksamination fandt dog ikke sted.

Imidlertid blev der ret hurtigt brug for rapportskrivning m.m. ved Kongeågrænsen. Dette problem løste korpset ved at overlade et mindre antal kopier af gamle rapporter til gendarmene, som de skulle afskrive, bl.a. for derved at lære opsætning, stil og indhold.

Selv om man måske ikke ligefrem kunne sige, at denne øvelse gjorde den enkelte gendarm til mester, så er der ingen tvivl om, at denne fremgangsmåde gjorde sin virkning også derved, at de fleste gendarmere blev klar over, at der her var et felt, hvor ét og andet burde indhentes.

Allerede et års tid efter nedflytningen til den nuværende grænse, tog gendarmene selv fat på yderligere undervisning i form af aftenskoleundervisning. I grænsebyerne var det fortrinsvis i tilslutning til de oprettede oplysningsforbund.

På midtgrænsen (Bov skole) underviste distriktsofficer A. Malling-Jacobsen og overtoldassistent P. Ingemar, Padborg, i de elementære skolefag. Senere trådte skolens lærere til, og denne undervisning fortsatte med få års afbrydelser helt op til 1930-erne.

I Jyndevad var det lærer Spandet, der ledede en tilsvarende undervisning, og i Sæd var det lærer Højmark Jensen. Enkelte gendarmere tog brevskelekurser af sproglig art.

I 1928 fik grænsegendarmerne deres første håndbog »Håndbog for Grænsegendarmet«. En ny og mere udvidet udgave fremkom allerede i 1932. Samme år i august måned afholdt gendarmerne et 10 dages kursus på Rønshoved højskole med deltagelse af ca. 20 faste kursuskæstere, mens en del omkringboende gendarmere deltog i den daglige undervisning. Denne bestod af almindelig skoleundervisning samt en række foredrag af faglig og kulturel karakter.

Alle de nævnte bestræbelser taget i betragtning kunne det næppe siges, at gendarmerne var dårligt udrustet til at varetage deres gerning ved grænsen.

I 1925 fik funktionærklasserne i toldvæsenet deres fagkursus, hvorefter man stillede kravene om forudgående uddannelse for ansættelse i disse funktionærklasser så højt, at almindelige mennesker næsten skulle have en Jacobsstige for at nå så højt.

Gendarmerne var i hvert fald udelukket. Ikke alene fra at kunne ansættes som toldbetjente rundt om i landet, men også fra i fremtiden at kunne besætte de ledigblevne toldbetjent- eller overtoldbetjentstillinger ved de mindre toldkontrolposter ved de små grænseovergangssteder langs med grænsen, som gendarmerne havde besat gennem mange år.

Forholdet var dette, at grænsegendarmet efter 1876 foruden sine øvrige opgaver overtog toldkontrollen ved toldkontrolstederne langs med grænsen. Desuden kontrollen med lossen og laden af de mindre fartøjer, der anløb Hejlsminde, Gl. Aalbo og Binderup bugt ved Lille Bælt, samt eftersyn af lokomotiv og jernbanevogne ved jernbanestationerne Vamdrup og Ribe.

Disse poster, der successivt blev besat med ældre veltjente gendarmere, var i nogen grad retræteposter for gendarmere, som havde pådraget sig mindre skavanker under deres tjeneste ved grænsen. Ingen kan vel

undre sig over, at gendarmerne nødtigt ville give afkald på disse poster, som de forøvrigt havde fået med til den nye grænse og bibeholdt indtil 1925.

Der førtes da også en ret bitter strid i skrift og tale mellem de to ellers beslægtede organisationer »Toldbetjentforeningen af 1904« og grænsegendarmeforeningen. Herunder blev toldbetjentforeningen bakket op af den daværende generaldirektør, Michael Kofoed, tolddepartementet, der bl.a. udtalte, at der kræves forskellige forudsætninger for at være toldbetjent og at være gendarm.

Dette var uden tvivl rigtigt, for såvidt som det drejede sig om den tids betragtning, at det måtte være naturligt, at det var søens folk, der var bedst egnede til at kontrollere skibe i havne og ved anløbspladser. Men det havde trods alt ikke noget at gøre med kontrollen ved grænsen. Den egentlige konklusion måtte derfor være at finde i det gamle ord: »Frænde er frænde værst«.

I 1930 fik grænsegendarmerne deres fagkursus, der ganske naturligt var baseret på kontrollen ved grænsen. Det havde til huse i den gamle Guidekaserne på Toldbodvej i København. Den blev senere flyttet til de nye lokaler i Postgodsforvaltningen i København.

Dette kursus strakte sig over 6, senere 7 uger og omfattede de rent elementære skolefag, en mundtlig og skriftlig gennemgang af toldmæssige fag, som gendarmerne til daglig arbejdede med, samt foredrag af politimæssig karakter. Senere også en kortfattet undervisning i sprog.

I vinterhalvåret forud for deltagelse i fagkursus gennemgik gendarmerne en såkaldt forberedende uddannelse, der foregik i hjemmene i gendarmernes fritid. Senere blev der dog givet tjenestefrihed 4 timer ugentlig til læsning m.v.

Gendarmernes gymnastikhold 1921. Malling-Jacobsen sidder i midten.

Fra 1927 påbegyndte gendarmene en oplysningsvirksomhed baseret på almene kulturelle emner i form af studiekredse, hvortil bibliotekar Jacob Pedersen, Landsbiblioteket, Åbenrå, ydede en værdifuld støtte.

De skriftlige opgaver som dansk og regning blev gennemgået og rettet af overlærer Hansen, Graasten, mens de egentlige læsefag som organisations- og toldforhold var genstand for samtaler, når korpschefen eller én af de respektive distriktsofficerer lejlighedsvis aflagde besøg hos de pågældende gendarmere i læsetiden.

Ved sådanne lejligheder skulle gendarmen være reglementeret påklædt, d.v.s. iført våbenfrakke og sko, idet de 4 timers

tjenestefrihed var at betragte som tjeneste. Det kan formentlig være af interesse at se, hvorledes de daværende administrations- og korpschefer så på de uddannelsesmæssige og de mere menneskeligt betonedede kvalifikationer, der var påkrævet ved grænsen. Umiddelbart forud for indførelsen af grænsegendarmeriets fagkursus, udtalte korpschefen oberst Moltke under en personlig samtale:

»Det er ikke folk med en videregående uddannelse, der er brug for hernede. Det er folk med en almindelig sund menneskeforstand. Det er sådanne folk, der kan få tingene til at glide ved en grænse. Men hvis gendarmene gerne vil have dette fagkursus, så skal de også nok få det«.

En udtalelse af en lidt anden karakter fremkom under et kort møde på daværende generaldirektør Michael Kofoeds kontor i foråret 1931: »De folk, dernede ved grænsen, frygter jo hverken Gud eller andre«.

Udtalelsen skulle formentlig dække en let irritation over gendarmernes bestræbelser på, i hvert fald at beholde de funktioner, de nu engang havde ved grænsen. Efter en sarkastisk bemærkning om de gendarmere, der ønskede den lyseblå uniform ændret til mørkeblå eller kakifarvet, sluttede generaldirektøren med at sige » - men nu får gendarmene altså tillagt visse nye funktioner ved grænsen«.

Disse udtalelser kunne - selv med lidt god vilje - ikke opfattes som nogen venlig gestus overfor grænsegendarmene. Årsagen hertil var formentlig denne:

I Rigsdagssamlingen 1930/31 behandlede man bl.a. gendarmeloven. Herunder blev det navnlig af de sønderjydske rigsdagsmænd fremhævet, at man for at formindske omkostningerne ved den tredelte grænsekontrol, burde udvide grænsegendarmeriets funktioner på forskellige områder ved grænsen.

Også den sønderjydske presse beskæftigede sig indgående med spørgsmålet, og fremholdt herunder det ønskelige i, at man drog den størst mulige nytte af grænsegendarmernes erfaringer i grænsebevogtningen.

Det var vel ikke de store resultater, der blev følgen af rigsdagsbehandlingen om dette spørgsmål, men det var en tillidsreklæring til gendarmene, som de var tilfredse med.

Da oberstløjtnant Paludan-Müller i 1934 trådte til som chef for korpset, anlagde han til en vis grad andre synspunkter m.h.t. ansættelse i korpset, end den tidligere chef.

Paludan-Müller søgte fortrinsvis at få ansat tidligere befalingsmænd af hærens underofficersgruppe, oversergenter, sergenter og korporaler, ligesom også idrætsudøvere havde en meget høj prioritet. Paludan-Müller var selv i høj grad sportstrænet, idet han næsten daglig gik sine 10-20 km, ét eller andet sted ved grænsen.

Ud fra denne indstilling måtte hans synspunkter være rigtige. Et korps af sports-trænede gendarmere var, hvad han ønskede sig.

Dette kom da også til udtryk i en korpsbefaling i 1934. Heri ønskede han indberetning fra distrikterne om, hvilke gendarmaspiranter der endnu ikke havde erhvervet sig idrætsmærket. Indberetningerne skulle endvidere indeholde oplysninger om, hvornår aspiranten var antaget til tjeneste og om han havde bestået nogle af prøverne.

.....

Til slut hed det, at korpset var betænkelig ved at anbefale folk til fast ansættelse, når de ikke kunne præstere den fysiske ydelse, som idrætsmærkeprøverne var for en ung mand.

Naturligvis måtte navnlig slutbemærkningen i denne korpsbefaling give anledning til en livlig diskussion indenfor korpset. Der førtes lejlighedsvis ret skarpe meningsudvekslinger herom mellem korpschefen og personaleorganisationen, dels på korpsets kontor og dels med gendarmere enkeltvis under oberstløjtnantens inspektionsture langs med grænsen.

Personaleorganisationen hævdede på sin side, at det måtte være gendarmaspirantens egnethed i den daglige tjeneste, og hans evne til at tilpasse sig forholdene iøvrigt, der måtte være det afgørende for hans fastansættelse i korpset, og ikke et spørgsmål om, hvorvidt han i sin aspiranttid havde formået - eller ønsket at erhverve sig idrætsmærket. Desuden var der mange an-

dre fritidsinteresser, politiske, kulturelle og uddannelsesmæssige, der kunne påkalde sig aspirantens opmærksomhed.

Spørgsmålet fandt sin naturlige løsning deri, at korpschefen anbefalede de unge gendarm- aspiranter at dyrke idræt, og det var der naturligvis ingen, der kunne have noget imod.

Men gemt var nu ikke glemt. I 1943 fremkom der en fornyet henvisning til den omstridte korpsbefaling, men på dette tidspunkt var der meget andet at tænke på.

Et andet spørgsmål, der optog oberstløjtnant Paludan-Müller stærkt, var den hårdt tiltrængte fornyelse af korpsets personale, idet der bortset fra nogle få ældre vagtmestre kun var en aldersforskel for det øvrige personales vedkommende på 5 år, hvad der før eller senere måtte rejse store problemer for korpset.

Paludan-Müller forsøgte i 1935 at få gendarm, der havde pådraget sig visse fysiske eller mindre psykiske skavanker under deres tjeneste, anbragt i toldvæsenet, eller med tilslutning af de pågældende at få dem afskediget med pension. Begge dele lykkedes, men kun i et yderst begrænset omfang.

Da generaldirektør Knud Korst i slutningen af 1938 tiltrådte sit embede, skar han straks igennem fortidens bureaukrati på dette område, idet han traf beslutning om, at grænsegendarmeriets ældre personale kunne overgå til tjeneste i Toldvæsenet.

De af korpsets personale, der havde gennemgået fagkursus kunne overgå til toldbetjentstillinger, mens de gendarm, der ikke havde gennemgået fagkursus, kunne overgå til tjeneste ved Toldvæsenets pakhus.

Alle kunne medtage den lønmæssige anciennitet, de havde erhvervet sig i grænsegendarmeriet. Allerede den 1. februar 1939

overgik således de første 5 grænsegendarmere til tjeneste i toldvæsenet, og mange fulgte senere efter.

Denne afgørende ændring i grænsegendarmeriets personalemæssige forhold, skyldtes nok i første række generaldirektørens erkendelse af det store aldersproblem, der fremover ville gøre sig gældende indenfor gendarmerikorpset. I sin yderste konsekvens ville grænsebevogtningen i langt den overvejende grad komme til at bestå af mænd på 60-65 år.

Det var forøvrigt heller ikke ukendt, at generaldirektøren senere syslede med tanken om, at hele toldbetjentpersonalet skulle begynde sin tjenestemandsgerning nede ved grænsen, for så efter nogle år her at tilgå de forskellige toldsteder rundt om i landet.

En sådan ordning ville dog næppe have fået nogen særlig god modtagelse i toldbetjentkredse. Den blev da også skrinlagt.

Generaldirektørens tanke var ikke så enestående, som den kunne se ud til, idet en sådan ordning i ret udstrakt grad havde været praktiseret indenfor det tyske toldvæsen. Her startede nyansatte toldere deres gerning langs med Tysklands forskellige grænser, og efter kortere eller længere tids forløb, kunne de blive flyttet til den såkaldte indre tjeneste i byerne eller ved de større overgangsteder.

Med grænsegendarmernes overgang til toldvæsenets tjeneste var man gået et par skridt ad samme vej, og man havde således skabt muligheder for en fornyelse af personalet i grænsebevogtningen.

I årene 1939-1948 overgik der 68 ældre grænsegendarmere til toldvæsenet, mens der i årene 1948-1963 overgik 92 yngre grænsegendarmere, i alt 160 mand.

Nu kunne man spørge: Hvad var årsagen til at navnlig så mange ældre grænsegendarmere forlod grænsegendarmeriet? Hertil

var der særlig to grunde, der næsten gik igen hos alle de bortsøgende.

Den store alderslighed forskertsele praktisk talt enhver mulighed for advancement, og dermed også muligheden for en mindre krævende tjeneste.

På den anden side åbnede overgangen til toldvæsenets tjeneste en reel mulighed for en mindre fysisk krævende tjeneste end den, tjenesten ved grænsen nødvendigvis måtte kræve af den enkelte gendarm.

At de ældre overgåede grænsegendarmere ikke glemte deres gamle korps, er der talrige beviser på. En af dem skrev således: »Vi glemmer aldrig gendarmekorpsen og grænsen. Det er trods alt dér, vi har haft vores bedste år.«

En anden skrev så sent som ved toldgrænsekorpsets inkorporering 1968: »Hvor har vi tit bandet over forholdene i grænsegendarmen i 1920- og 1930-erne, og dog hænger vi trods alt i tankerne ved det gamle korps«.

Bedre kan det næppe siges!

Hvad der skete ved grænsen

Ved en grænse kan alting ske, siger man, og det er så sandt, som det er sagt. Hvis man ville gennemgå alle de hændelser - store som små og af forskellig karakter - der alene i årene 1920-1968 fandt sted ved grænsen, kunne de fylde en bog.

Derfor kan der i det efterfølgende kun blive tale om at fremdrage et udsnit af hændelserne.

Efter nogle glade måneder i genforeningsåret 1920 blev idyllen brat afbrudt.

Natten mellem den 19. og 20. september hørte den unge gendarm Aksel Sigurd Hansen, at det puslede i skoven vest for Kruså, hvor han havde sin post. Hansen tændte sin lommelygte for at finde årsagen.

Der faldt 3-4 revolvereskud, der ramte ham.

Hidkaldt af skuddene, kom der straks efter betjente og gendarmere til stede, og Hansen blev hårdt såret ført til diakonissehospitalet i Flensborg, hvor han næste formiddag afgik ved døden.

Skuddene blev affyret af en polskfødt grænseoverløber Koralovski, der arbejdede på Krim teglværk umiddelbart syd for grænsen. Han anholdtes dagen efter og blev senere ved højesteret idømt 12 års fængsel for sin ugerning.

Aksel Sigurd Hansen blev begravet på Sct. Jørgens kirkegård i Svendborg, der var hans fødesogn. I august 1921 rejste kammeraterne en mindesten på hans grav, og den 19. september 1924 rejstes en mindesten på det sted i skoven ved Kruså, hvor Hansen blev skudt.

Midlerne hertil fremkom ved en indsamling, hvortil korpsets officerer, vagtmestrene samt afdødes kammerater hver for sig ydede deres bidrag. Ca 200 mennesker var kommen til stede ved afsløringshøjtideligheden.

Ved de store vejudvidelser ved Kruså omkring 1960, blev mindestenen flyttet fra sin oprindelige plads i skoven til den nye transitgård ved Kruså toldsted, hvor den stadig står til minde om den første gendarm, der faldt på sin post.

Et par måneder efter tragedien ved Kruså, blev der fra omegnen af Nyhus lige syd for grænsen skudt mod en gendarm, der havde post mellem gården »Valdemarstoft« og grænsen. Vidhedsbyrden herom var et hul forårsaget af det revolverprojektil, der var gået gennem gendarmens kappeflig, som i blæsten var ført ud fra kroppen.

I skoven øst for den gamle kobbermølle blev der i oktober 1921 skudt 3 revolvereskud mod en gendarm, der forsøgte at

Anholdelse ved grænsen. Utvivlsomt en rekonstruktion til ære for fotografen.

standse nogle grænseoverløbere med et varselsskud.

Et tredje eksempel af samme art fandt sted ved Fårhus i nærheden af Sofiedal, hvor en gendarm forsøgte at standse en nordfra kommende mandsperson. Gendarmen affyrede et varselsskud. Manden svarede med et enkelt revolverskud mod gendarmen, dog uden at ramme. Han forsvandt derefter ind i Frøslev plantage, hvor det var umuligt for en enkelt mand at finde ham.

Desværre skete der også en tragisk hændelse af en anden karakter.

To brødre Albert og Wilhelm Struwe forsøgte den 5. januar 1922 at komme il-

legalt over grænsen for at besøge deres forældre, der var flyttet fra Danmark til Barsbøl ved Hygum syd for grænsen.

Forsøget fandt sted ved 16-tiden i Bovenge, hvor netop gendarmafløsning foregik. Begge gendarmere afgav flere varselskud, men de to grænseoverløbere standse-
de ikke.

Wilhelm Struwe var nået ind på tysk område, da broderen faldt om uden at rejse sig. Han var blevet ramt af en såkaldt op-springer. Projektilet havde ramt den frosne jord og havde ændret retning. Albert Struwe var død.

Wilhelm Struwe kom straks tilbage til broderen og fulgte med til Kruså.

Ved en afhøring blev det fastslået, at de

begge havde været klar over, at meningen med skydningen var, at de skulle standse, men alligevel fortsatte de med at løbe.

Det blev senere ved et retsmøde fastslået, at gendarmerne var gået lemfældigt frem, idet de med alle midler havde forsøgt at få overløberne til at standse.

Hvad der med god grund kunne påkalde opmærksomhed i denne tragiske affære var, at de to unge mennesker, der ikke havde noget udestående med danske myndigheder, uden større vanskeligheder kunne have fået indrejsetilladelse til Tyskland ad legal vej.

I foråret 1922 blev en række jernbanestationer i Jylland hjemsøgt af en tyvebande, hvis hovedpersoner var Josef Novak og Schwartz. Mens Novak var polak, var Schwartz herboende.

Der blev iværksat en større eftersøgning af dem ved grænsen, idet alle sydgående samt øst-vestgående veje blev spærret. Alle køretøjer blev standset og eftersat af politi og en del gendarmere, som kunne afses til formålet.

Efter ca. en uges forløb blev Schwartz fanget ved Sofiedal. En skolepige fortalte en gendarm, at hun havde set en mand krybe ind under en mindre vejoverføring (stenkiste) og det var Schwartz. Novak var derimod forsvundet, desværre også med tyvekosterne.

Et årstid efter blev Schwartz påny fanget. Han havde passeret grænsen sydfra i Bov enge, ikke langt fra, hvor kirkestien gik gennem Krusåen.

Når de to anholdelser faldt så tæt på hinanden, skyldtes det, at Schwartz havde for vane at forlade landets arresthuse i utide, når han syntes at opholdet der havde været længe nok. Af samme årsag havde han fået navnet udbryderkongen.

Schwartz anholdtes atter i 1926. Denne gang ved en jernbaneoverskæring mellem

Padborg og Fårhus sammen med to andre grænseoverløbere, også denne gang sydfra.

Under transporten ad banelinien til Padborg politistation, spurgte den ledsagende gendarm Schwartz, hvorfor han aldrig havde sat sig til modværge, eller på anden måde havde forsøgt at unddrage sig anholdelse.

Svaret faldt omgående: »Det kunne aldrig falde mig ind. Gendarmerne har aldrig gjort mig noget ondt. De gør, hvad de skal gøre, og de har altid behandlet mig som et medmenneske«.

En større anerkendelse kunne gendarmene næppe få fra den kant.

Juveltyve var heller ikke nogen sjældenhed ved grænsen.

Det helt store kup af denne art skete i januar 1926 på jernbanedæmningen i Tønder. Overgendarm Johansen, der havde tjeneste omkring Ubjerg, opdagede tidlig om morgenen to personer, som forsøgte at snige sig over grænsen ad jernbanelinien.

Johansen anholdt dem og førte dem ad banelinien mod Tønder.

På jernbaneterrænet forsøgte den ene af de anholdte at stikke af, og Johansen ville afgive et varselsskud, men på grund af vejrliget ville geværet ikke funktionere.

Den ene benyttede sig af situationen og forsvandt, mens den anden forsøgte at slå Johansen ned. Der opstod en kamp mellem gendarmen og den anholdte, hvorunder de begge trillede ned af banedæmningen.

Gendarmen fik dog overtaget, og den anholdte blev afleveret til politiet i Tønder. Den anden anholdtes i løbet af formiddagen i Skærbæk.

De to anholdte havde i fællesskab stjålet juveler og smykker til en værdi af ca. 100.000 kr, fra en guldsmedeforretning i Skoubogade i København.

Johansen fik for sin resolute optræden en dusør på 200 kr af forsikringsselskabet

og af guldsmeden en smuk sølvvase, indgraveret en tak, samt dato og årstal for anholdelsen.

I april 1934 rømmede tre tyske søfolk fra deres skib i Horsens havn. De begik indbrud i to på hinanden følgende nætter i henholdsvis Haderslev og Aabenraa.

Den sidste nat blev de jaget af det stedlige politi, men undslap i skoven syd for Aabenraa. Herunder havde den ene af tyvene mistet sin buksebag. Et særdeles tydeligt signalement, som da også udsendtes.

Morgenens derpå blev de opdaget af den patruljerende gendarm, der desuden gennem gårdejeren på »Sønderhuse« fik bekræftet, at de havde henvendt sig til ham, for at få oplyst, hvor langt der var til grænsen. Gårdejeren oplyste endvidere, at den ene af de spørgende ikke havde nogen buksebag.

Over skovfoged Davidsens telefon, alarmede gendarmen alt stedligt politi og gendarm i Kruså, Bov og Padborg, der mødte med deres tjenestehunde.

Efter et par timers jagt gennem Frøslev plantage, blev tyvene fanget af vagtmester Buch og overgendarm Thomsen i den sydlige del af plantagen.

De havde da intet skind på hænder og knæ efter deres kravletur ned gennem plantagen, men sølvtøj nok til at fylde en gendarmhue.

Efter grænseflytningen i 1920 gik smuglerierne den modsatte vej. Medens der tidligere blev smuglet varer fra Danmark til Tyskland, var det nu omvendt. Det var fortrinsvis spiritus (Rom) og andre våde varer, der var tale om.

Der blev smuglet i flasker på mange forskellige måder langs med grænsen fra Fredrikskog ved Rudbøl og i Flensborg fjord, under anvendelse af alle de fif og fiduser, som smuglere altid har haft et rigdholdt udvalg af, hvad enten det nu var

ålestangere i fjorden, eller det var en camoufleret sygetransport.

Den største anholdelse af denne art fandt sted i 1922 i Bov enge. Oversergent C. Hansen og hans ledsagende gendarm passerede en aften en bakke, der skrånede ned mod Krusåen.

På denne skråning voksede nogle lave tornebuske. De to vandrende gendarmers syntes, at der den aften var blevet lidt for mange buske på skråningen. Ved at se lidt nærmere på fænomenet fandt man to mand liggende med hver en 30-liters ballon på ryggen.

Samtidig sprang endnu en mand ud af et levende hegn og forsvandt i løb. Han efterlod sig en lignende ballon.

De to uheldige smuglere førtes til distriktsofficer Mallings-Jacobsens kontor, hvor det ved en afhøring blev oplyst, at de beslaglagte varer var bestemt til en ikke navngivet kromand, der skulle afhente varerne i en lille plantage i den nordlige udkant af Bov.

Gendarmen lånte en cykel og spurtede straks derud, men han opnåede kun at høre et par galopperende heste og en rumlende vogn køre vestpå ad Tønder landevej. Kusken var blevet advaret.

De to smuglere blev indsat i arresten i Sønderborg, og efter udstået straf blev de udleveret til de tyske myndigheder, der på dette tidspunkt havde fastsat ret strenge straffe for udsmugling af varer fra Tyskland.

I de efterfølgende år blev disse smuglerier meget begrænset ved den grønne grænse. Det var for små kvanta spiritus, der kunne medføres i forhold til den risiko, man løb. I stedet påbegyndtes et smugleri med samme varer ad søvejen med landsætning på kysterne.

Her kunne der medføres et betragteligt

kvantum varer med en langt større gevinst. Ganske som vi oplever det i vore dage.

I takt med den øgede motortrafik ved de store overgangssteder, (navnlig lastbiltrafikken) voksede smuglerierne også disse steder. Det var langt fra småting, der blev draget frem fra dertil indrettede gemmer, dobbelt bund, reservehjul og endog fra koblingsstangen til en påhængsvogn.

En sådan opfindsomhed hos de kørende, krævede en lige så fin næse hos de kontrollerende gendarmere.

Blandt mange andre vakse gendarmere vil der altid være én og anden, der rager ud over det almindelige, og i denne forbindelse kan man simpelthen ikke undlade at nævne overgendarm Chr. Schmidt, kaldet »Kedde« ved Kruså toldsted.

Hans iagttagelsesevne var fænomenal. Alene navnet var tilstrækkeligt til at vække en lidt støvet samvittighed hos kørende trafikanter, der havde alt andet end rent mel i posen eller vognen, når man så, at Schmidt havde tjeneste på vejen.

At hans årvågenhed også strakte sig ud over dette tidsrum, måtte nogle svenske rejsende sande, da de var sluppet igennem ved Kruså og gav sig til at omplacere nogle flasker i deres personbil udenfor Schmidts bopæl. De blev anholdt af toldvæsenet ved ankomsten til Aabenraa. En gendarm havde altid tjeneste.

Man havde også andre problemer ved Kruså og andre befærdede overgangssteder. En gendarm skrev i »Grænseværnet« bl.a.:

»Kammerater. Når I, i disse smukke sommerdage under jeres patruljetur, kan nyde den herlige natur, så tænk på os, der er bundet til trafikken ved vejene, og de kvaler vi har med visse trafikanter«.

Hvilke kvaler?

Der var den svenske turist, der kom sydfra. Han mente sig fritaget for eftersyn

af sin vogn, idet han erklærede, at han ville klage til en prins af blodet (formentlig K.D.A.). En toldkontrollør kom til stede og vognen blev eftersat, før den vrede mand kunne fortsætte nordpå.

Der var da også adskillige danske rejsende, der mente at tilhøre en klasse, man ikke uden videre kunne underkaste et normalt eftersyn. De ville klage til tolddepartementet, så snart de kom til København.

Endelig var der jo også landstingsmanden fra det sydlige Sjælland, der havde lidt for mange cigarer med sig fra Tyskland. De var sirligt stoppet ned i række i skafterne på strømperne, som vor mor rullede dem sammen. Han betalte naturligvis sine told- og afgifter, og insisterede ikke på at ville klage.

Den patruljerende gendarm havde dog også sine problemer:

En aften omkring midnat, da en gendarm patruljerede ad den såkaldte »Kaiserstrasse« i Bov, kom en kone løbende ud på gaden kun iført natkjole. Hun bad gendarmen gå med op i lejligheden, da hendes mand ville slå hende ihjel.

Gendarmen gik naturligvis med op, og fandt den voldsomme mand liggende på gulvet, ifærd med at sove rusen ud. Han vågnede ikke, da han blev lagt i seng.

Gendarmen var nu klar over, at manden ville sove videre indtil den lyse morgen eller længere, og kendte ham tilstrækkelig til at vide, at han da ville vågne, som det skikkelige menneske han i grunden var. Gendarmen fortsatte sin patruljetur, og de to andre fortsatte deres ægteskabelige samliv, og gør det måske endnu.

Samme gendarm fandt en tid senere en mand liggende i vejsiden mellem Bov og den tidligere Nørre-Smedeby station. Det var mørk aften, og manden kunne ikke stå på benene.

I Bov Enge. Sergent C. Hansen, der er omtalt i teksten, sammen med gendarmerne H.P.J. Koch og J. Horne.

Der var ingen anden udvej, end at hænge manden på maven over cyklen og således transportere ham, det korte stykke vej til hans hjem, alt imens han skildte sig af med diverse overflødigheder.

Det var en meget vred kone, der lukkede op, og da gendarmen fik manden lodset indenfor, skyndte han sig bort. Han ville ikke overvære den mere håndgribelige procedure i sagen.

Den 20. december 1937 gik to drenge gennem isen på Rudbøl sø. Overgendarm J.M. Krog, der var en god svømmer, blev i hast tilkaldt.

Ved hjælp af en stige brød han isen ud til drengene, som han fik anbragt på stigen og

bugseret ind til den faste is. Her var hjælpende hænder straks parat til at modtage dem.

Det var selvsagt en stor overraskelse for Krog at opdage, at den ene af drengene var hans egen søn. Det havde han ingen anelse om, da han gik ud på isen.

I april 1938 modtog overgendarm Krog fra justitsministeriet et sølvbæger med inskription for den udførte redningsdåd. På årsdagen for redningsaktionen modtog Krog en belønning fra Carnegiefonden på 200 kr.

En kone i Sundgade, Sønderborg, udtrykte sig således om børnenes leg ved havnen:

»Vi har ingen betænkeligheder ved at la-

de børnene lege ved havnen. Er der ingen andre der ser, hvad der sker, så gør gendarmerne det«. Desværre var der et enkelt tilfælde, hvor dette ræsonnement ikke slog til.

Vel var alle disse hændelser værdifulde for samfundet og for gendarmerne selv, men de var ikke dagligdags.

Det var derimod den store gruppe af mennesker, der sydfra, snart sagt fra alle dele af Tyskland og hele det sydlige Europa, søgte til grænsen for at slippe ind i det lille slaraffenland Danmark, der lykkeligt havde undgået den 1. verdenskrig.

Det var mennesker uden opholds- og arbejdstilladelse, eller uden pas og de fornødne subsistensmidler (dengang 20 kr.) til et kortere ophold i Danmark. Der var andre, der fortalte om nære slægtninge i Danmark med opgivelse af navn og bopæl, som de gerne ville op til.

De måtte alle tilbagevises ved grænsen, og efter gentagne forsøg på at slippe illegalt ind i landet, fik de en mindre straf for ulovlig grænseoverskridelse.

Det var kort sagt de ulykkelige efterkrigstilstande i Tyskland, der afspejledes ved grænsen i disse år. Et vidnesbyrd om menneskelig nød og elendighed.

Der var de statsløse. Det var mennesker, der ikke indenfor et nærmere fastsat tidsrum var mødt op i deres hjemsteds kommuner for at blive indregistreret i de nye lande eller indlemmede landsdele. Hvor let det var at blive statsløs på dette tidspunkt fremgår heraf:

En ung mand fra Agerskov (Sønderjylland) havde deltaget i 1. verdenskrig som 18 årig. Han havde efter krigens afslutning taget arbejde et sted oppe i Jylland på det tidspunkt, da indregistreringen af danske statsborgere, optanter m.v. fandt sted i hans hjemstedskommune.

Den unge mand blev grænsegendarm i 1920, og først et par år senere blev det opdaget, at han ikke havde dansk indfødsret, han var statsløs.

Dette forhold, som flere lignende i Sønderjylland, blev hurtigt bragt i orden. Så let ordnede man ikke tilsvarende forhold i det store udland, hvor tusinder af mennesker var blevet statsløse, for en stor dels vedkommende formentlig på samme måde.

Som et led i naturforskeren Fridtjof Nansens store humanitære arbejde omkring 1920 for hjemsendelse af de tusinder af krigsfanger, fik han i forbindelse med Røde-kors foranlediget, at der blev vedtaget en international konvention, der blev undertegnet af 14 nationer.

Denne konvention skulle sikre mennesker mod sult og nød, bl.a. også derved, at de underskrivende nationer og kommunerne indenfor disse, skulle forsyne statsløse personer med de nødvendige livsfornødenheder, så længe de opholdt sig indenfor deres område. Som legitimation blev der udstedt et såkaldt »Nansens pas«.

Dette forhindrede dog ikke, at de respektive lande, hver for sig, ønskede at begrænse en for stor indvandring fra det ene land til det andet. Som tiden gik opnåede mange af disse statsløse statsborgerskab i deres respektive hjemlande eller i andre lande.

Efter Adolf Hitlers magtovertagelse i Tyskland løste man her de statsløses problem på en noget anden måde. Enten ved at sende dem i koncentrationslejr, eller tvinge dem ud af landet som uønskede i Tyskland.

I slutningen af august 1938 anholdt en gendarm på Nyhusvej ved Bov en mandsperson, der medbragte en cykle og nogle tæpper, der bar præg af camping i det fri.

Manden blev tilbagevist over grænsen, for så igen at blive anholdt indenfor de næ-

ste par timer på nøjagtig samme sted. Han havde for en mindre betaling fået ruten anvist af nogle beboere på den tyske side af grænsen.

Da vejret var både regn- og stormfuldt udenfor, lod gendarmen den anholdte komme ind i vagtbarakken. Liggende på et langt træbord fortalte han sin historie.

Han var født i Schlesien, og havde deltaget i verdenskrigen som tysk soldat. Efter krigens afslutning søgte han tilbage til cirkusfaget, hvor han tidligere havde arbejdet. Rejste til udlandet og blev således statsløs.

Han kom under sit arbejde ud for et uheld og beskadigede begge sine ben. På et tysk hospital indgik han en aftale om, at lade de tyske læger eksperimentere med sine knæ, imod at han bagefter fik tysk statsborgerskab.

Efter tre års eksperimenter lod man manden gå, men statsborgerskabet blev der ikke noget af. Derimod var han blevet forsynet med en kort skrivelse, som han foreviste.

Det blev heri tilkendegivet ham, at han var uønsket i Tyskland, og at han skulle være ude af landet inden den 1. oktober 1938. Han havde forsøgt sig ved flere grænser, men det var endnu ikke lykkedes for ham at slippe ud af Tyskland.

For at undgå at skaffe ham yderligere vanskeligheder, blev han i de tidlige morgentimer sendt tilbage over grænsen uden om de tyske grænsevagter. Tilbage til en yderst tvivlsom skæbne.

Ifølge en uofficiel statistik blev der i 1925 på midtgrænsen anholdt eller tilbagevist ca 500 personer. Det var strækningen fra Kruså til Christiansminde vest for Frøslev, ca 10 km. af landgrænsen umiddelbart nord for Flensborg.

Overgendarm Johansen, Bov, tegnede sig alene for 26 personer i juni måned eller

gennemsnitlig 1 person i hvert tjenestedøgn.

Den øvrige del ca 56 km. landgrænse var således ikke medregnet, men også her har antallet af anholdte eller tilbageviste sikkert været ret betragteligt.

De nævnte tal viser, at presset syd fra mod den danske grænse har været stort i dette tidsrum.

Efter Hitlers magtovertagelse i Tyskland i 1933 meldte der sig yderligere en stadig voksende strøm af politiske flygtninge syd fra. Folk der ønskede at forlade det tredje rige.

Der var medlemmer af det tyske centrumsparti, socialdemokratiet, og kommunister, og det var intellektuelle, samt medlemmer af det jødiske trossamfund. Mennesker, der ønskede politisk asyl i Danmark, eller som ønskede tilladelse til gennemrejse til de øvrige skandinaviske lande.

En del af dem havde midler til eget underhold med sig, medens andre havde introduktions-skrivelser godt gemt på sig. Skrivelser, der henviste til én eller anden politisk organisation, som påtog sig at sørge for de pågældendes underhold, så længe de opholdt sig her i landet.

Den 25. september 1938 anholdt en gendarm en 26 årig hamborger og en 56 årig flensborger på amtsvejen øst for Bov. På en forespørgsel om målet for deres færd, afgav de forskellige forklaringer, der var for usansynlige for den stedkendte gendarm.

Omsider indrømmede de, at de var gået over grænsen i det våde terræn ved Kruså mølledam, hvad deres våde benklæder tilfulde bekræftede.

De halede derefter en godt indpakket skrivelse frem af bukselinningen. Den indeholdt det før omtalte løfte om underhold. De to anholdte blev afleveret på politistationen i Padborg.

Løftet om underhold viste sig i praksis derved, at der forbavsende kort tid efter, at de var afleveret til politiet, mødte en mindre deputation på politistationen, medbringende kaffe og brød til de anholdte.

Deputationens medlemmer havde måske fulgt begivenhedernes gang på nærmere hold.

Fra 1920 havde der - ligesom tidligere - været et godt forhold imellem de tyske grænsetoldere og den danske grænsegendarm, både når der var tale om rent tjenstlige informationer, og på det mere personlige område.

Omkring 1930 manifesterede disse kollegiale forhold sig ved fælles sammenkomster og udflugter særlig i Padborg og Flensborg.

Efter nazismens gennembrud i 1933 kølnedes disse forhold i væsentlig grad. Årsagerne hertil var flere.

Netop på den tid påbegyndtes en udskiftning af de tyske grænsevagter. Det var fortrinsvis de ældre grænsevagter, som gendarmene havde haft kontakt med, der blev udskiftet med nye kræfter.

Disse nye grænsevagter kom dels fra det tyske rigsværn, som de havde tjent i 12 år og dels fra Tysklands andre grænser bl.a. fra den polske korridor, hvor forholdene, efter deres udsagn, ikke tålte nogen sammenligning med de fredelige forhold ved den dansk-tyske grænse.

Måske var det med tidligere erfaringer in mente, at en del af de nye tyske grænsevagter undgik at komme i kontakt med gendarmene ved de mindre overgangssteder, mens andre fulgte de gamle tolderes eksempel og kom hen til grænsebommen, for at slå en lille sludder af.

Her erindres særlig to sådanne samtaler ved Haraldsdalsvej i Padborg, hvor en tysk tolder og en gendarm mødtes ved grænse-

bommen en sen aften i slutningen af 1938. Den tyske tolder var fra Mechlenburg. Hans ophold ved grænsen var af kort varighed, idet han få dage senere skulle forflyttes til Flensborg.

Under samtalens forløb spurgte gendarmen, hvorledes det hang sammen med den megen terror og voldshandlinger overfor Sudetertyskerne, som der blev talt og skrevet så meget om.

Tolderen svarede kort og klart: Det er løgn og propaganda altsammen, og han fortsatte: Der vil selvfølgelig altid kunne ske ét og andet i et grænseland, og meget kunne jo også provokeres frem, men terror og vold overfor den tysksindede befolkningsdel havde i hvert fald ikke fundet sted.

Han havde været med under indmarchen i Tjekkosllovakiet, og havde en tid været indkvarteret hos en tjekkisk reserveofficer, og var her blevet behandlet pænt og korrekt, som man behandler en fremmed. At nogen skulle være glade over at måtte se fremmede tropper i deres land, kan ingen forlange. Det var mennesker som De og jeg.

Han fortsatte: Tænk Dem blot muligheden af, at Adolf Hitler en dag fandt på at foretage en lignende indmarch i Danmark, så ville de tyske aviser forinden have bragt de samme historier om terror og vold mod det tyske mindretal i Danmark.

Vi heroppe i det nordlige Tyskland ville vide, at noget sådant ville være utænkeligt i Danmark, men længere sydpå ville man tro de mest fantasifulde historier.

På gendarmens spørgsmål, om han troede på en sådan mulighed, svarede han: Det vil næppe blive foreløbig, idet han mente at det først måtte komme til et opgør imellem den tyske værnemagt og Hitlers S.S. tropper, da forholdet mellem disse to væbnede grupper var det dårligst tænkelige.

Den anden nye grænsetolder var fra Breslau. Han var en anden slags repræsentant for Tyskland. Samtalen fik da også en helt anden karakter.

En tidlig morgen kom den pågældende tolder hen til grænsebommen, sparkede med sin støvlesnude på grænsestenen og sagde »Was ist das«.

Gendarmen svarede, at det var en grænsesten, der markerede grænsen mellem Tyskland og Danmark. Han udbrød da: Alle grænser skulle fjernes.

Gendarmen gav toldereren ret under forudsætning af, at menneskene kunne finde på at leve i fred og fordragelighed, også landene imellem, men for øjeblikket ville det kun betyde, at Danmark ville blive oversvømmet med propaganda sydfra, og den var der ingen, som havde brug for.

Tyskeren svarede hertil, at han godt vidste at folk i Danmark ikke forstod Adolfs Hitlers store mission i Europa. Danmark måtte gerne beholde »Kong Christian«, og »Dannebrog«, ja, og »Stauning«.

Det var slet ikke det, det drejede sig om. Men om gendarmen da slet ikke forstod det forkerte i, at alle de små lande rundt omkring Tyskland, hver for sig havde deres egen udenrigs- og forsvarspolitik. Det måtte selvfølgelig være det store centralt liggende Tyskland, der måtte være bestemmende på dette område.

Gendarmen bemærkede hertil, at han godt forstod, at en sådan ordning ville medføre, at alle disse små lande skulle stille soldater til rådighed, hver gang Hitler fandt på at føre krig eller okkupere ét eller andet land, og det var der næppe nogen af disse lande, der var interesseret i

Efter nogle voldsomme angreb på jøder, munkeordner m.m., sluttede det tyske riges repræsentant således: Om 10 år siger I gladelig »Heil Hitler«. Heri kunne gendarmen heller ikke give ham ret.

De to parter mødtes ikke senere ved grænsebommen. Ingen af dem syntes at være interesseret heri.

Omtrent på samme tid fandt en anden samtale sted. - Under en inspektionstur standse oberst Paludan-Müller op ved en gendarm i Bov enge. Der udspandt sig her en kort samtale, der i det væsentligste drejede sig om den nylig afsluttede »Münchenaftale« (De sudetertyske områders indlemmelse i Tyskland).

Paludan-Müller gav herunder sit mishag til kende m.h.t. den danske udenrigsministers vage holdning til dette spørgsmål, idet han mente, at der med denne aftale kunne åbne sig nye perspektiver af lignende art ved Tysklands øvrige grænser.

Obersten udtalte da: »Om 2 år har vi tyskerne her«. Gendarmen må have set noget tvivlende ud, for Paludan-Müller fortsatte: »Vent og se, jeg får ret«. Han fik desværre ret.

Den 1. september 1939 brød den anden verdenskrig ud, og umiddelbart derefter blev der pålagt grænsegendarmeriet bevogtningsopgaver på Rømø.

Den 14. september afgik der således et detachement til Rømø bestående af 9 grænsegendarmere med en vagtmester af 2. grad som leder. Detachmentet var direkte underlagt grænsegendarmeriets kommando i Graasten.

Det havde til opgave at assistere de lokale myndigheder i tilfælde af nødlandinger eller nedstyrtning af fremmede flyvemaskiner på - eller omkring øen, samt påse, at der ikke fandt neutralitetskrænkelser sted. Endvidere at holde øje med ilanddrevet gods.

Afløsningen af ledelsen fandt sted hver måned og for gendarmernes vedkommende hver anden måned.

Henimod slutningen af 1939 havde de danske nazisters provokationer visse steder i grænseegnene antaget en sådan karakter, at man fandt det tilrådeligt at udstyre grænsegendarmerne med stålhelmet og gummiknippel.

Dels for at de kunne blive istand til at neddæmpe urolige gemytter, og dels for at disse ikke kunne påberåbe sig, at der blev anvendt skydevåben eller trussel om brug af sådanne.

Det kan dog ikke ses, at gummikniplen på noget tidspunkt har været bragt i anvendelse til dette formål.

Stålhelmet fandt god anvendelse på særlige steder til beskyttelse mod nedfaldne granatstykker fra de såvel på tysk - og senere også på dansk side oprettede luftværnsbatterier.

Den Grænsepolitiske Udvikling

Grænsegendarmerne var som tidligere nævnt klar over, at de ved grænseflytningen i 1920 skulle have deres fremtidige virke i en national blandet grænseegn med de problemer, der måtte blive følgen heraf.

De rent sproglige vanskeligheder var ikke så store. Dels forstod praktisk talt alle indenfor det tyske mindretal dansk, og hvor man rent undtagelsesvis ikke ville bruge det danske sprog, dér kunne gendarmen klare det til daglig anvendte tyske sprog, som han havde lært det af tyske toldere- eller grænsepassanter ved Kongeå grænsen.

Kontakten mellem gendarmerne og de to nationaliteter kom hurtigt i stand på forskellig måde, bl.a. derved, at en del gendarmere for kortere eller længere tid var indkvarteret hos tysktalende medborgere navnlig på vestgrænsen, hvorved de vel kom hverandre nærmere i sprog og tankegang.

Også det nødvendige samarbejde indenfor offentlige institutioner, de sognekom-

mune og de kirkelige, bevirkede at forudfattede meninger og misforståelser blev udjævnet på naturlig måde.

Der vil endnu være en del ældre gendarmere, der husker disse gamle stoute tyskere, der var typen på den nordslesvigske marskbonde. Karakteristisk ved deres sorte kasket med eller uden mærke foran, med deres halv- eller hellange, blankpudsede støvler, der selvsagt ikke var nogen kopi af nazitidens tyske.

Politisk set stod de lige så langt fra Weimarrepublikken, som de senere stod fra det nazistiske Tyskland. De var »Hjemstavns-tyskere«, som de da også kaldte sig.

De holdt sig vel af samme grund borte fra de mange fælles sammenkomster, som den øvrige del af grænsebefolkningen og den nordfra tilflyttende befolkningsdel havde i de første år, indtil rammerne omkring et mere intensivt kulturelt arbejde var lagt i form af ungdoms- og foredragsforeninger m.v..

Der var heller ingen grund til at antage, at disse gamle tyskere fandt den nye grænse- og kulturel drøgtelse ønskelig eller helt retfærdig, men i det store og hele accepterede de tilsyneladende den nye tingenes tilstand.

På samme måde gik det den tysksindede arbejder i Nordslesvig. Krigen var forbi. Den havde menneskeligt set ikke givet den enkelte noget - kun taget. Den tyske arbejder såvel som hans dansksindede kollega savnede et politisk ståsted, og størstedelen fandt det i det danske socialdemokrati.

Heri ligger bl.a. en af J.P. Nielsens store gerninger i Sønderjylland, at han formåede at samle den tyske som den danske arbejder under én politisk ledelse, hvorved de i fællesskab kom til at præge det politiske, kommunale og det kulturelle arbejde i landsdelen.

De danske stemmetal i Sønderjylland ef-

Faneindvielse på Tinglevhus.

ter 1920 viser med al ønskelig tydelighed betydningen af denne samhörighed.

Det vil nok være naturligt at fremdrage et par eksempler, der fortæller om samarbejdet mellem den nationalt blandede befolkning og grænsegendarmerne i de første år efter 1920.

Vagtmester J.M. Bregnhøj, der var afsnitsleder i Sæd, indvalgte som medlem af Ubjerg sogneråd, der havde 3 tyske og 2 danske repræsentanter. I den næstfølgende periode valgtes han til sognerådsformand. En plads han bestred gennem flere år.

Et andet eksempel fra midtgrænsen (Bov sogn), hvor det tyske mindretal ikke på dette tidspunkt spillede nogen større rolle:

Her var der opstået en uoverensstemmelse imellem den socialdemokratiske sognerådsformand og hans partifælle, overgendarm K.A. Sørensen, Kollund.

Da denne uoverensstemmelse til en vis grad havde personlig karakter, forlangte K.A. Sørensen, som betingelse for at lade sig genopstille ved det forestående kommunevalg, at blive opstillet som sidste mand på partiets kandidatliste. Ved valget opnåede Sørensen et overvældende antal personlige stemmer.

Gårdejer Andreas Schmidt, Kollund, fortalte mig senere, at han var gået fra hus til hus - danske som tyske - og anbefalet beboerne at stemme på Sørensen, som han kendte fra hans arbejde i sognerådet.

Stemmetallene fra Kollund viste da også tydeligt, at opfordringen var blevet fulgt.

Valgets udfald foranledigede korpschefen, oberst Moltke, til at tage til Kollund for personligt at udtale sin anerkendelse og tak til Sørensen, for den udprægede tillid, han nød blandt grænsebefolkningen.

Når disse eksempler er fremdraget, som to blandt mange andre ved grænsen, så er det ikke på nogen måde for at skabe en glorie omkring grænsegendarmeriet eller den enkelte gendarm.

Det er slet og ret en konstatering af forholdene omkring grænsen på dette tidspunkt, hvor den civile del af grænsebefolkningen, grænsegendarmerne og flere andre grupper af nedflyttede landsmænd - enkeltvis eller i fællesskab - bidrog til at fremme udviklingen på én for danskheden naturlig måde. Alt var dog langt fra lutter idyl.

Som tiden gik, skete der en ændring i de grænsepolitiske forhold på mange områder. Versailles-traktaten lagdes for had i Tyskland. Grænserevisionisterne nord og syd for grænsen tog for alvor fat.

Der kom yngre og mere aggressive kræfter til i Sønderjylland. Propagandaen satte ind både fra syd og nord. Man krævede en grænserevision. Alt imens stundede det mod et folketingsvalg i Danmark, og propaganda-trommerne fik en ekstra tak i vejret.

Til at intensivere valgkampen havde det tyske mindretal fået hjælp af en del unge studenter fra »Pløn«. Deres opgave syntes dog væsentligst at bestå i opklæbning af nazistiske slagord, som de i ly af de mørke timer anbragte på befolkningens vinduer og døre, hvilket retfærdigvis ikke faldt i de mere moderate hjemmetyskeres smag, og langt mindre hos den dansksindede vælgerskare.

Med denne baggrund afholdtes folketingsvalget den 3. april 1939. Aftenen forud for valgdagen anmodede det stedlige politi flere steder ved landgrænsen, om gendarmernes medvirken til opretholdelse af ro og orden i grænseområdet. Man havde en bekræftet formodning om, at der i nattens løb ville blive foretaget hærværk bl.a. mod beboernes flagsnore m.m., så den sædvanlige flagning på valgdagen ville blive umuliggjort.

Alle tjenestefri vagtmestre og gendarmere patruljerede således natten igennem på veje og i landsbyer. Herunder lykkedes det da også at anholde et par af de unge studenter under udførelse af deres opklæbningsaktioner. De slap med en udvisning af landet. Deres mission var jo forøvrigt også endt.

Om morgenen på selve valgdagen manglede der flagsnore på flagstængerne ved skolerne i Bov og Frøslev, hvilket i nogen grad bekræftede, at politiets oplysninger ikke havde været helt ved siden af. Men bortset herfra markeredes valgdagen med flagning overalt.

Selve valghandlingen i Bov kro formede sig ikke ved denne lejlighed på samme rolige og fordragelige måde som ved tidligere valg. Allerede umiddelbart efter valghandlingens begyndelse havde der samlet sig en del hjemmetyske nazister, L.S. folk m.fl. i kroens skænkestue.

Efter at de havde indtaget et kvantum våde varer, generede de forbipasserende vælgere med forskellige tilråb. Da sognerådsformand, købmand Wind, som valghandlingens leder, forsøgte at tale dem til rette, meddelte de ham, at han ville blive arresteret og ført til Tyskland, når Hitler kom i morgen. (Sognerådsformand Wind blev også arresteret af tyskerne, men først den 9. april 1940).

Derefter ryddede politiet fra Padborg skænkestuen, og der faldt ro over valghandlingen.

Den rummede dog også andre små perspektiver, idet en af de tyske tilforordnede mod sædvane insisterede på at overtage kontrollen med valglokalet i middagspausen. En tilforordnet vælger (gendarm) overtog i midlertid på opfordring kontrollen.

Den interesserede tyske tilforordnede mødte en time senere og tilbød afløsning, men gendarmen ønskede ikke at afløses.

Da det foreløbige resultat ud på aftenen forelå for Sønderjyllands vedkommende, åndede man lettet op. De danske sønderjyder havde endnu engang - trods kriser og deraf følgende bevægelser, trods arbejdsløshed - bekræftet deres tilhørsforhold til Danmark.

For tyskerne nord og syd for grænsen blev valget den store skuffelse, idet de trods en stemmefremgang i byerne Aabenraa og Tønder + 28 landsogne i de truede områder, kun opnåede en procentvis stemmefremgang på fra 15,5% til 15,9%.

Da en tysk tolder dagen efter valget på forespørgsel hos en gendarm fik oplyst valgets resultat, erklærede han, at man havde

regnet med en tysk stemmefremgang på mindst 45-50%.

Reaktionen på valget udeblev ikke. Det foranledigede bl.a. hen på efteråret de mest yderliggående hjemmetyskere på midtgrænsen til at fremsætte voldsomme provokationer mod de derboende grænsegendarmere og navnlig deres hustruer.

De meddelte åbenlyst navnene på de hjemmetyskere, der skulle overtage de ledigblevne gendarmhuse, når Hitler snart fik jaget gendarmene op på den anden side Kongeåen, hvor de hørte hjemme.

Eller dette: Gendarmene og deres familier kunne få lov til at medtage, hvad de kunne bære. Resten havde de stjålet fra dem, og det tilfaldt derfor de nye husejere.

Sådanne udtalelser måtte naturligvis lægge et stærkt psykisk pres på gendarmhjemmene. Lykkeligvis faldt ingen gendarm for fristelsen til at lægge hånd på disse provokatører.

Metoden var for godt kendt fra tidligere tyske overfald på andre nationaliteter.

Toldhistoriske noter

Bøger

Sejlskibe. De sidste i Grønlandsfarten opmålt, tegnet og fotograferet af Jens Friis-Pedersen. Udgivet ved Anders Monrad Møller og Jens Lorentzen. Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg og Høst & Søn's Forlag 1981. 108 s. ill. kr. 295,00.

Bind to i denne serie på tre, hvis første bind er omtalt i ZISE nr 3 1980, indledes af udgiverne med historien om overgangen fra sejl til damp i Grønlandsfarten, hvorefter de lidt større Grønlandsfarere fra den periode, der prægedes af sejlskibsfartens afvikling, således barkskibene Ceres og Nordlyset, som var de sidste sejlskibe i Grønlandsfarten. Derudover beskrives endvidere Hvalfisken og Tjalfe samt Peru.

Bogen afsluttes med uddrag af Jens Friis-Pedersens optegnelser fra en rejse i 1927 til det ellers dengang lukkede Grønland for at tegne Peru, som i sin tid var sejlet til Holsteinsborg, hvor den tjente som kuldepot indtil sommeren 1927, hvor den blev ophugget af brændselstrængende grønlandere. Ud over tegninger af Peru blev det til en mængde fotografier fra Grønlandsreisen, hvoraf en del gengives i bogen.

Erna Lorenzen: Tøjprøver fra fortiden - kildemateriale for nutiden. Særtryk af Aarbog 1979 for Købstadmuseet »Den gamle By« (s. 65-76). 12 s. ill. kr. 15,00.

Med udgangspunkt i en samling stempingsprotokoller fra Horsens toldkammer for perioden 1831-1848 som findes i Købstadmuseet »Den gamle By« i Århus, beretter dr.phil. Erna Lorenzen om registreringen af tøjprøver, idet der er henvist til en artikel i ZISE nr 3, 1979.

Artiklen er illustreret med farvefotografier af sider i stempingsprotokollerne samt

en enkelt dragt til sammenligning med prøverne.

Henning Henningsen: Sømanden og kvinden. Et kapitel af sømandslivet i sejlskibstiden. Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg og Høst & Søn's Forlag. 1981. 111 s. ill. kr. 134,-.

Henning Henningsen, som en del af selskabets medlemmer kender fra det stiftende møde samt arrangementet på Kronborg i sommer, har i Handels- og Søfartsmuseet på Kronborgs årbøger de senere år publiceret en række spændende kulturhistoriske artikler omkring sømanden - Sømandens kgebog, Sømandens drikke, Sømanden og tobakken, Sømandens tøj og Sømandens lukaf og kaptajnens kahyt - hvortil denne bog slutter sig.

Forfatteren beskriver, hvor afsondret sømanden og konen oftest måtte leve fra hinanden og følgerne heraf, idet der kunne gå år mellem besøgene i hjemmet.

Livet om bord var som regel uden kvinder, idet man troede at disse ville bringe uheld. Frivagterne gik med snak om kvinder i lukafet samt fremstilling af - i mange tilfælde - kunsthåndværk udskårne gaver til de kære derhjemme.

Når der endelig var landlov gik vejen ofte til det nærmeste værtshus samt på besøg hos mindre pæne piger for at råde bod på de afsavn som man havde måttet lide om bord. Her i »sailortown« blev han måske blanket af og reddede sig tillige en kønssydom.

Det fortælles, at når et dansk orlogsskib passerede Skagen for udgående, trak folke- deres forlovelses- eller vielsesring af fingeren og stak den i vestelommen - man vidste jo aldrig, hvad der kunne ske, når man kom ud på varmen.

Nogle sømænd mente, at når de undervejs tre gange råbte deres hustrus navn, og

hun ikke kom - hvad der næppe heller var megen sandsynlighed for - ville det være dem tilladt at søge andetsteds hen til utugt.

Endelig beskrives genvordighederne ved at komme hjem til de kære. Ofte en lang og besværlig rejse over land for at nå hjem og så var den hjemvendte som en fremmed i sit eget hjem - et barn var måske kommet til siden sidst, andre mistede og de tilbageblevne kendte ham knap.

De unge ugifte sømænd nåede måske både forlovelse og giftermål i løbet af vinteren inden han måtte til søs igen med risiko for aldrig at vende hjem mere.

Det ville være spændende om man kunne formå forfatteren til - ud fra sin store viden om sømandsliv - at skrive en artikel om sømandens forhold til toldvæsenet og andre myndigheder som han uundgåeligt mødte, når han kom i havn.

Gunnar Jakobsen

Toldmuseet

Toldmuseet er efter nogle år i Købstadmuseet »Den gamle By« i Århus vendt tilbage til »toldboden« i Direktoratet for Toldvæsenets lokaler Amaliegade 44 ud mod Vestindisk Pakhus og havnen, hvor også Toldbiblioteket har til huse.

Toldmuseet er åbent onsdage kl 13-15 og viser i øjeblikket foruden den faste udstilling tillige en særudstilling om »De københavnske toldsteder gennem tiderne«.

Toldmuseet er som mange andre museer fremstået af en privat samling. Museet, hvis grundlag var toldinspektør L.F. Papes samling, fik først til huse i Guidekasernen på toldboden. Indretningen af museet, der blev forestået af toldinspektøren, kostede 300 kr. Til den årlige drift afsattes på finansloven 200 kr.

Museet blev oprettet i 1912 med fast åbningstid fra den 10 maj »hver Fredag fra Kl. 12¼ til Kl. 2«.

I foråret 1920 flyttede museet fra Guidekasernen på hjørnet af Toldbodgade til Postgodsbygningen i Amaliegade - begge toldboden, samtidig hermed bevilgedes fremover 1 000 kr årligt til den daglige drift.

Af Dansk Toldtidende for 1952 fremgår det, at Toldmuseet i nogle år efter forvaltningens nedlæggelse var nedpakket, idet lokalerne blev inddraget til andre formål. Sommeren 1954 blev museet genåbnet i lokaler på 2. sal af Guidekasernen.

Den 8 november 1962 tog Den Danske Toldtats Forening initiativ til deponeringen af museet i »Den gamle By« i Århus, hvilket skete i december 1963, hvor det således opbevaredes indtil tilbageførslen i september 1979. Der findes dog fortsat en udstilling om toldvæsenet på »Toldboden« i »Den gamle By«.

Medlemsmøde i Padborg

Toldhistorisk Selskab afholdt den 1 december 1981 et medlemsmøde i Padborg, hvor distriktstoldchef M.P. Frimand havde stillet toldkammerets kantine til rådighed for mødet.

Departementschef Paul Gersmann indledte mødet, hvorefter rektor ved Horsens Statsskole, Lars Bjørneboe holdt foredrag om »Grænsebevogtningen 1920-1969« (bragt som kronik i Jyske Tidende den 2 december 1982) ud fra sit arbejde med efterskriften til genoptrykket af Jens Jensens »Det danske Gendarmerikorps«.

Herefter var der lejlighed til at stille spørgsmål samt selskabeligt samvær omkring en bid brød og en øl. Arrangementet var tilrettelagt af N.P. Lund-Jensen.

Inde i bladet

Stabssergent Peter Andersens erindringer	4
Jacob Jensen: Grænsegendarmeriforeningen og den militære mandstugt	24
H.P.J. Koch: Grænsegendarmeriet i mellemkrigsårene	35
Toldhistoriske noter	54

Toldhistorisk Selskabs publikationer

Zise 1978-1980, 36 kr. pr årgang.

Jens Bruhn: Den gamle grænse - set på postkort, 1978, 34,50 kr., medlemspris 23,00 kr.

Jens Bruhn: Toldboder - set på grafiske blade, 1979, 39,50 kr., medlemspris 29,50 kr.

P Eliassen: Kongeaen eller Den gamle Grænse, 1980 (1925-26), 118 kr., medlemspris 72,00 kr.

Jens Jensen: Det danske Gendarmerikorps med en efterskrift af Lars Bjørneboe, 1981 (1938), 148 kr., medlemspris 98,00 kr.

Desuden forhandles:

Lars Bjørneboe: Ingen kender dagen, Nationalmuseet 1970, 36 kr., medlemspris 20 kr.

Fr. Teist:.... og Hammerfyret svandt i natten, Bornholms Tidendes Forlag 1975, 51,95 kr., medlemspris 34 kr.

Bodil Tornehave: Fra Sise til Moms, Bornholms Tidendes Forlag 1981, 48,80 kr., medlemspris 28,50 kr.

Toldhistoriske træk fra Lolland-Falster, 1981, medlemspris 15 kr.

Dansk Toldhistorisk Bibliografi, Direktoratet for Toldvæsenet 1981, 87 kr., medlemspris 51 kr.

Publikationerne kan bestilles ved henvendelse til Toldhistorisk Selskab, Amaliegade 44, 1256 København K.